

ANDREW PARKER

To
ΑΙΝΙΓΜΑ
της
ΓΕΝΕΣΕΩΣ

ΓΙΑΤΙ Η ΒΙΒΛΟΣ
ΕΙΝΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ
ΑΚΡΙΒΗΣ

Εκδόσεις Ουρανός

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ: THE GENESIS ENIGMA

Από τις Εκδόσεις DOUBLEDAY, Λονδίνο 2009

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΑΙΟΥ: **Το αίνιγμα της Γενέσεως**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Andrew Parker

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Μαρτίνα Κόφφα

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Γεράσιμος Λυκιαρδόπουλος

ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Γιώργος Παζάλος

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ελένη Σταυροπούλου

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: Άγγελος Ελεύθερος & ΣΙΑ Ο.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Κωνσταντίνα Παναγιώτου & ΣΙΑ Ο.Ε.

© Andrew Parker, 2009

Andrew Parker has asserted his right under the Copyright, Designs and Patents Act 1988 to be identified as the author of this work.

© ΕΚΔΟΣΕΙΣ Ουρανός Α.Ε., Αθήνα 2010

Οι Εκδόσεις Ουρανός είναι κατοχυρωμένη επωνυμία των Εκδόσεων ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.

Πρώτη έκδοση: Νοέμβριος 2010

ISBN 978-960-453-762-4

Τυπώθηκε σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδείας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε..

Έδρα: Τατοίου 121

144 52 Μεταμόρφωση

Βιβλιοπωλείο: Μανρομιχάλη 1

106 79 Αθήνα

Τηλ.: 2102804800

Telefax: 2102819550

www.psichogios.gr

e-mail: info@psichogios.gr

PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.

Head office: 121, Tatoiou Str.

144 52 Metamorfoffi, Greece

Bookstore: 1, Mavromichali Str.

106 79 Athens, Greece

Tel.: 2102804800

Telefax: 2102819550

www.psichogios.gr

e-mail: info@psichogios.gr

ANDREW PARKER

Το
ΑΙΝΙΓΜΑ
της
ΓΕΝΕΣΕΩΣ

ΓΙΑΤΙ Η ΒΙΒΛΟΣ
ΕΙΝΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ
ΑΚΡΙΒΗΣ

*Μετάφραση – Πρόλογος στην ελληνική έκδοση:
Μαρτίνα Κόφφα*

Εκδόσεις Ουρανός

Στο γιο μου Λορέντζο

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος στην ελληνική έκδοση	11
Πρόλογος	21
Εισαγωγή: Τι είναι το Αίνιγμα της <i>Γενέσεως</i> ;	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 Αλήθεια	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 Ήλιος	75
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 Θάλασσες	106
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 Η ζωή ξεκινά	134
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 Όραση	175
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 Ποικιλομορφία	219
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 Η ζωή ξεδιπλώνεται	253
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8 Πτηνά	283
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9 Θεός	307
Παράρτημα: Ποιος είναι ο συγγραφέας της <i>Γενέσεως</i> ;	358
Σημειώσεις	427
Βιβλιογραφία	437
Ευρετήριο	447
Ευχαριστίες	470

THE FIRST BOOKE of Moses, called Genesis.

CHAP. I.

1 The creation of Heaven and Earth, 3 of the Light, 6 of the Firmament, 9 of the Earth separated from the Waters, 11 and made fruitful, 14 of the Sunne, Moone, and Starres, 20 of Fish, and Foule, 24 of Beasts and Cattell, 26 of Man in the Image of God, 29 Also the appointment of food.

In the beginning God created the Heauen, and the Earth.

2 And the earth was without forme, and voyd, and darknesse was vpon the face of the deepe: and the Spirit of God moued vpon the face of the waters.

3 And God said, * Let there be light: and there was light.

4 And God saue the light, that it was good: and God diuided the light from the darknesse.

5 And God called the light, Day, and the darknesse hee called Night: and the euening and the morning were the first day.

6 ¶ And God said, * Let there be a firmament in the midst of the waters: and let it diuide the waters from the waters.

7 And God made the firmament: and diuided the waters, which were vnder the firmament, from the waters, which were aboue the firmament: and it was so.

8 And God called the firmament, Heauen: and the euening and the morning were the second day.

9 ¶ And God said, * Let the waters vnder the heauen be gathered together vnto one place, and let the drie land appeare: and it was so.

10 And God called the drie land, Earth, and the gathering together of the waters called hee, Seas: and God saw that it was good.

11 And God said, Let the earth bring forth grass, the herbe yeelding seede, and the fruit tree yeelding fruit after his kinde, whose seede is in it selfe, vpon the earth: and it was so.

12 And the earth brought forth grass, and herbe yeelding seede after his kinde, and the tree yeelding fruit, whose seed was in it selfe, after his kinde: and God saw that it was good.

13 And the euening and the morning were the third day.

14 ¶ And God said, Let there be lights in the firmament of the heauen, to diuide the day from the night, and let them be for signes

and for seasons, and for dayes and yeeres.

15 And let them be for lights in the firmament of the heauen, to giue light vpon the earth: and it was so.

16 And God made two great lights: the greater light to rule the day, and the lesser light to rule the night: he made the starres also.

17 And God set them in the firmament of the heauen, to giue light vpon the earth:

18 And to rule ouer the day, and ouer the night, and to diuide the light from the darknesse: and God saw that it was good.

19 And the euening and the morning were the fourth day.

20 And God said, * Let the waters bring forth abundantly the liuing creature that hath life, and soule that may lie aboue the earth in the open firmament of heauen.

21 And God created great whales, and euery liuing creature that moueth, which the waters brought forth abundantly after their kinde, and euery winged soule after his kind: and God saw that it was good.

22 And God blessed them, saying, * Be fruitful, and multiply, and fill the waters in the Seas, and let soule multiply in the earth.

23 And the euening and the morning were the fift day.

24 ¶ And God said, Let the earth bring forth the liuing creature after his kinde, cattell, and creeping thing, and beast of the earth after his kinde: and it was so.

25 And God made the beast of the earth after his kinde, and cattell after their kind, and euery thing that creepeth vpon the earth, after his kinde: and God saw that it was good.

26 ¶ And God said, * Let vs make man in our Image, after our likeness: and let them haue dominion ouer the fish of the sea, and ouer the soule of the ayre, and ouer the cattell, and ouer all the earth, and ouer euery creeping thing that creepeth vpon the earth.

27 So God created man in his owne Image, in the Image of God created he him: * male and female created he them.

28 And God blessed them, and God said vnto them, * Be fruitful, and multiply, and replenish the earth, and subdue it, and haue dominion ouer the fish of the sea, and ouer the soule of the ayre, and ouer euery liuing thing that is vpon the earth.

29 ¶ And God said, Behold, I haue giuen you euery herb bearing seed, which is vpon the face of all the earth, and euery tree, in the which is the fruit of a tree yeelding seed, to you it shalbe for meat:

Πρόλογος στην ελληνική έκδοση

Η πρώτη σκέψη όποιου αντικρίζει τον τίτλο και τον υπότιτλο αυτού του βιβλίου, είναι ότι έχει να κάνει με μια θεολογική ή θεολογίζουσα μελέτη, για τους σκοπούς της οποίας η επιστήμη τίθεται στην υπηρεσία της θρησκείας. Αναπόφευκτα, κάποιοι θα προσελκύνονταν και κάποιοι θα απωθούνταν από αυτό τον αναμενόμενο τρόπο θεώρησης των πραγμάτων. Καιρός για κάτι αναπάντεχα διαφορετικό: ο Άντριου Πάρκερ δεν εξυπηρετεί καμία σκοπιμότητα, δεν συντηρεί κανένα κλίμα διαμάχης μεταξύ των δύο φαινομενικά αντίθετων κόσμων, και είναι γνήσια συμφιλιωτικός.

Το ενδιαφέρον είναι ότι εδώ πρόκειται όχι για ένα θρησκευτικό, αλλά πρωτίστως για ένα επιστημονικό βιβλίο. Ασφαλώς άπτεται της ιουδαιοχριστιανικής θρησκείας, αλλά υπό ένα απροκατάληπτο επιστημονικό πρίσμα. Αυτό δε σημαίνει ότι ο συγγραφέας υπολείπεται σε λογιосύνη έναντι ενός θεολόγου ή ενός φιλοσόφου· οποιαδήποτε τέτοια σύγκριση θα ήταν άτοπη και θα τον αδικούσε. Συμπλέοντας με το ύφος του, αποφεύγω κάθε επιτηδευμένη αρχαιοπρέπεια, αλλά όταν δεν υφίσταται επιλογή, χρησιμοποιώ κανονικά τους αρχαίους τύπους· μιλώντας για τον τίτλο του βιβλίου, για παράδειγμα, οι αρχαίοι τύποι κλίσης του ίδιου του ονόματος *Γένεσις* είναι οι μόνοι ορθοί και αποδεκτοί σε όλες τις πτώσεις (ονομαστ. *η Γένεσις*, γεν. *της Γενέσεως*, αιτ. *την Γένεσιν*), δεδομένου ότι εδώ δε μας απασχολεί κάποιο αίνιγ-

μα όπως, για παράδειγμα, της γένεσης του σύμπαντος, αλλά το αίνιγμα της Γενέσεως καθ' εαυτήν, δηλαδή του πρώτου βιβλίου της Πεντατεύχου (όχι «της Πεντάτευχης») και ολόκληρης της Παλαιάς (όχι «της Παλιάς») Διαθήκης.

Ο Άντριου Πάρκερ είναι ένας διακεκριμένος επιστήμονας, ερευνητής και διδάκτορας βιολογίας και ζωολογίας. Το *Αίνιγμα της Γενέσεως*, το τρίτο του βιβλίο εκλαϊκευμένης επιστήμης, γεννήθηκε από την αλληλεπίδρασή του με αναγνώστες του πρώτου του βιβλίου που φέρει τον τίτλο *In the Blink of an Eye* (*Εν ριπή οφθαλμού*), και τον υπότιτλο *Πώς η εξέλιξη της όρασης πυροδότησε τη μεγάλη έκρηξη στην εξέλιξη των ειδών*, όπου διατύπωσε τη θεωρία του «διακόπτη των φώτων» με την οποία εξηγεί πώς η ανάπτυξη οφθαλμών στους θηρευτές κατά την έναρξη της Καμβρίου περιόδου προκάλεσε τη δημιουργία προστατευτικών εξωσκελετών στα θηράματα, πυροδοτώντας την απότομη (γεωλογικώς) εμφάνιση πάμπολλων νέων μορφών ζωής. Χάρη σε αυτή την πρωτοποριακή του θεωρία, οι *Times* του Λονδίνου τον χαρακτήρισαν ως έναν από τους τρεις σημαντικότερους νέους επιστήμονες παγκοσμίως. Στο δεύτερό του βιβλίο με τίτλο *Seven Deadly Colours* (*Επτά θανάσιμα χρώματα*) συμπληρώνει τη δαρβίνεια θεωρία της εξέλιξης εξηγώντας με συναρπαστικά παραδείγματα πώς η θαυμαστή παλέτα της φύσης επηρεάζει τη χλωρίδα και την πανίδα σε διαφορετικά περιβάλλοντα ολόκληρου του πλανήτη. Στον τομέα της βιομηχανικής, της εφαρμογής εμπνεύσεων από έμβια όντα στο σχεδιασμό τεχνολογικών προϊόντων, ο Άντριου Πάρκερ είναι ο επιστήμονας που αντέγραψε τη φυσική νανοτεχνολογία που κρύβεται πίσω από τον ιριδισμό των φτερών των κολιμπρί και τη μεταλλοειδή δομή των φτερών των πεταλούδων για να παραγάγει εμπορικά προϊόντα όπως μη αντιγράψιμες συσκευές ασφαλείας που σχεδιάζεται να αντικαταστήσουν τα ολογράμματα στις πιστωτικές κάρτες, και μη ανακλα-

στικές επιφάνειες ηλιακών συσσωρευτών που αυξάνουν κατά δέκα τοις εκατό την απορρόφηση ηλιακής ενέργειας. Επίσης, του έχουν γίνει αναθέσεις από κοσμετολογικά εργαστήρια εταιρειών όπως η Yves Saint Laurent και από μεγάλες αυτοκινητοβιομηχανίες για να αναπτύξει καινοτομικά τεχνολογικά προϊόντα.

Αυτά για να μπορέσουμε να εκτιμήσουμε το υπόβαθρο του συγγραφέα, το οποίο προσδίδει ιδιαίτερη εγκυρότητα στο ανά χειρας πόνημα, και για να κατανοήσουμε το πρίσμα υπό το οποίο καταπιάνεται με τη θεματολογία του. Όσοι σπεύδουν να ισχυριστούν ότι η έννοια της θεοπνευστίας βρίσκεται εξ ορισμού εκτός του βεληνεκούς της επιστήμης, ίσως πρέπει να αναλογιστούν μήπως η όσμωση των γνώσεων έχει ήδη ανατρέψει το καθεστώς της κλειδοκρατορίας οποιουδήποτε μεμονωμένου τομέα. Ας μην κρίνουμε κοντόφθαλμα κανέναν αναζητητή της αλήθειας, όποια και αν είναι η αφετηρία του, και εν προκειμένω ας απολαύσουμε την ανθρώπινη αυθεντικότητα ενός επιστήμονα ο οποίος μας αποκαλύπτει, ήδη από τον πρόλογό του, ότι χάρη σε «αυτά τα ψήγματα θρησκευτικότητας που έκρυβα κι εγώ μέσα μου, [...] αποφάσισα να εξετάσω προσεκτικότερα το αίνιγμα του βιβλίου της Γενέσεως».

Το σύστημα χρονολόγησης που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας και οι περισσότεροι πλέον συγγραφείς επιστημονικών και όχι μόνο βιβλίων, το σύστημα της Κοινής Εποχής, δεν έχει καμία σχέση με αμφισβήτηση ή υπονόμευση της χριστιανικής ή οποιασδήποτε άλλης θρησκείας και πίστης. Τα αρκτικόλεξα Κ.Ε. και π.Κ.Ε., που σημαίνουν «(έτος) Κοινής Εποχής» και «προ Κοινής Εποχής» αντίστοιχα, είναι παγκοσμίως αποδεκτά –προσαρμοσμένα στην κάθε γλώσσα– και τείνουν να αντικαταστήσουν τα μ.Χ. και π.Χ. («μετά Χριστόν» και «προ Χριστού»). Εξάλλου, το ημερολογιακό σύστημα με αφετηρία το αμφισβητούμενης ακριβείας *anno Domini* (Α.Δ., «έτος [γέννησης] Κυρίου») που επινοήθη-

κε στη Ρώμη μόλις κατά τον έκτο αιώνα, δεν άρχισε να χρησιμοποιείται ευρύτερα παρά μόνο κατά τον όγδοο αιώνα, και ήδη από τον δέκατο έβδομο αιώνα αρχίζει να μαρτυρείται σε πολλές πηγές και να καθιερώνεται η χρήση του όρου *Κοινή Εποχή*, δηλαδή η έννοια της κοινής μας εποχής, δεδομένου ότι έτσι δημιουργούνται διακρίσεις έναντι των μη χριστιανικών θρησκειών και πολιτισμών που υποχρεώθηκαν να χρησιμοποιούν το Δυτικό ημερολόγιο. Ολοένα και περισσότεροι λαοί ασπάζονται τον όρο *Κοινή Εποχή* ως θρησκευτικά ουδέτερο και πολιτικά ορθό για την αποδέσμευση των χρονολογικών συστημάτων από τις θρησκευολογικές τους προεκτάσεις, προκειμένου να καθιερωθεί ένα παγκόσμιο σύστημα χρονολόγησης αποδεκτό από τις διαφορετικές θρησκείες του κόσμου.

Παρότι ο συγγραφέας ασχολείται αποκλειστικά με το πρώτο μέρος της Βίβλου και δεν εξετάζει καθόλου την *Καινή Διαθήκη*, χρησιμοποιεί πιο πολύ τον όρο «Βίβλος» παρά τον όρο «Παλαιά Διαθήκη», λόγω του ότι, στις περισσότερες εκδόσεις της Δύσης, τα δύο μέρη κυκλοφορούν σε έναν ενιαίο τόμο, και δεν γίνεται διαχωρισμός μεταξύ των «Διαθηκών». Όταν οι άνθρωποι μιλούν για τη «Βίβλο» αναφέρονται στο σύνολο των ιουδαιοχριστιανικών Γραφών, και όταν κάνουν λόγο για κάποιο μεμονωμένο βιβλίο της Παλαιάς ή της Καινής, αναφέρονται σε αυτό απευθείας με το όνομά του. Ακολουθώντας αυτή τη σύμβαση, πρωτίστως χάριν πιστότητας στο Δυτικό υπόβαθρο του συγγραφέα, και δευτερευόντως για να μη γίνεται κουραστική η συνεχής χρήση του όρου «Παλαιά Διαθήκη», χρησιμοποιώ και εγώ τον όρο «Βίβλος» σε αρκετές αντίστοιχες του πρωτοτύπου περιπτώσεις.

Όσον αφορά τις αποδόσεις των βιβλικών χωρίων, δε χρησιμοποίησα καμία έτοιμη νεολληνική μετάφραση ή απόδοση. Ούτε θα είχε νόημα να μεταφράζω απλώς τα κείμενα της Βίβλου που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας· δε θα ήταν καν η εύκολη λύση μια

τέτοια μετάφραση της μετάφρασης, αφού θα οδηγούσε σε αγεφύρωτα χάσματα μεταξύ των αναλύσεων του συγγραφέα και του κειμένου της *Γενέσεως*. Αναφέρω αμέσως τις τρεις κυριότερες πηγές μου, ξεκινώντας από την τελευταία που αξιοποίησα, για να καταλήξω στην πρώτη και σημαντικότερη.

Επιβεβαίωση για τις δικές μου αποδόσεις μου παρείχε η γερμανική *Elberfelder Bibel*,¹ της οποίας η *Παλαιά Διαθήκη* πρωτοεκδόθηκε το 1871 και αποτέλεσε πρότυπο για πολλές μεταγενέστερες μεταφράσεις, λόγω της υποδειγματικής της πιστότητας στα νοήματα των αρχαίων Γραφών. Ασφαλώς ήταν πολύ σημαντικό να λαμβάνω συνεχώς υπόψη μου την έκδοση που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας, τη λεγόμενη *King James Version* (KJV), δηλαδή την Εγκεκριμένη Έκδοση του Βασιλέως Ιακώβου Α΄ της Αγγλίας, την επίσημη Βίβλο του αγγλόφωνου κόσμου που εκδόθηκε το 1613. Όμως ο σημαντικότερός μου οδηγός ήταν το «πρωτότυπο» της *Παλαιάς Διαθήκης*, δηλαδή η αρχαία *Μετάφραση* (sic· εξηγώ στην επόμενη παράγραφο) των *Εβδομήκοντα*, και συγκεκριμένα ένα αντίτυπο της έκδοσης που κυκλοφόρησε το 1924 στη Λειψία,² γιατί, όπως παραδέχεται και ο Βέρνερ Χάιζενμπεργκ³ στην αυτοβιογραφία του: «Η θητεία μου στην αρχαία ελληνική γλώσσα υπήρξε η σπουδαιότερη πνευματική μου άσκηση. Στη γλώσσα αυτή υπάρχει η πληρέστερη αντιστοιχία ανάμεσα στη λέξη και στο εννοιολογικό της περιεχόμενο».

Η *Παλαιά Διαθήκη των Εβδομήκοντα* (Π.Δ.Ο΄),⁴ την οποία χρησιμοποιεί και η Ορθόδοξη Εκκλησία, είναι η μετάφραση των χαμένων ιουδαϊκών Γραφών προς την Ελληνιστική Κοινή, δηλαδή ό,τι πλησιέστερο υπάρχει στα αρχαιότατα χαλδαϊκά πρωτότυπά τους. Τόσο αρχαία δεν είναι ούτε η ίδια η επίσημη ιουδαϊκή Βίβλος, το λεγόμενο «Μασοριτικό Κείμενο» που αναφέρει και ο συγγραφέας, το οποίο χρησιμοποιείται από τους Εβραίους εδώ και μόλις μια χιλιετία και αποτελεί μια περικεκομμένη εκδο-

χή που επιμελήθηκαν οι Ιουδαίοι λόγιοι Μασορίτες στις ταλμουδικές ακαδημίες της Βαβυλωνίας και της Παλαιστίνης.⁵ Η δημιουργία του τροποποιημένου Μασοριτικού Κειμένου ξεκίνησε τον έβδομο αιώνα και χρειάστηκε άλλους τρεις αιώνες για να ολοκληρωθεί μόλις κατά τον δέκατο μετά Χριστόν αιώνα, ενώ η πιστή μετάφραση των Ο' από τα αυθεντικά κείμενα είχε ολοκληρωθεί ήδη τον δεύτερο προ Χριστού αιώνα από «εβδομήντα» (στην πραγματικότητα εβδομήντα δύο, έξι από κάθε φυλή) ελληνόφωνους Ιουδαίους λογίους στην Αλεξάνδρεια, τον καιρό του Πτολεμαίου Φιλαδέλφου Β'. Η *Μετάφραση των Εβδομήκοντα* αποτελεί τον ευρύτερο κανόνα της «Παλαιάς Διαθήκης»,⁶ καθώς μόνο σε αυτή διασώζονται τα Απόκρυφα και τα δευτεροκανονικά βιβλία, ενώ βάσει των πρωτοκανονικών βιβλίων αυτής ακριβώς της μετάφρασης οικοδομήθηκε σταδιακά το συνεχές της ιουδαιοχριστιανικής παράδοσης.

Φρόντισα λοιπόν να μεταφέρω τα πρωτότυπα χωρία της Π.Δ.Ο' –τα οποία παραθέτω και αυτούσια στο πολυτονικό σύστημα– σε μια σύγχρονη και προσπελάσιμη νέα ελληνική γλώσσα, αναλύοντας τον συμπυκνωμένο και πολυεπίπεδο λόγο τους με απόλυτο σεβασμό στο πρωτότυπο. Η μεταφρασεολογική προβληματική των βιβλικών κειμένων είναι πραγματικά ανεξάντλητη, και το ζητούμενο εδώ ήταν η μέγιστη πιστότητα των αποδόσεών μου, γι' αυτό δούλεψα κυρίως βάσει της ετυμολογίας των αρχαίων λέξεων. Με τη μέθοδο αυτή διαπίστωσα εκ των υστέρων ότι το αγγλικό κείμενο της Έκδοσης του Βασιλέως Ιακώβου είναι πιο πιστό στις αρχαίες Γραφές απ' ό,τι κάποιες αποδόσεις σε νεότερες μορφές της ίδιας της ελληνικής γλώσσας! Δυστυχώς ως σύγχρονοι ελληνόφωνοι δεν μπορούμε εξ ορισμού να θεωρούμε τους εαυτούς μας επαρκώς ελληνομαθείς· το γλωσσικό μας μέσο έχει τόσο μακρά ιστορία, που είναι σχεδόν ανέφικτο να είμαστε ανά πάσα στιγμή σε επαφή με τη διαχρονία του. Μας εί-

ναι αυτονόητη η χρήση του όρου *κινητό* και η γνώση της προέλευσής του από τη φράση *κινητό τηλέφωνο*, αλλά μια φράση όπως ο *ερπετός όφης* μάς δημιουργεί μια εντελώς εξωτική εντύπωση. Όταν στο στίχο Γεν 1,20 βλέπουμε την εντολή του Θεού «ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἔρπετά», νομίζουμε ότι αναγνωρίζουμε το ουσιαστικό *ερπετά* ως όρο της ζωολογίας, αλλά και μόνο η ετυμολογία μάς δείχνει ότι η μετάφραση των Ο΄ από τα χαλδαϊκά αφορά το ουσιαστικοποιημένο επίθετο *ερπετά* (*ζώα*) που σημαίνει «ζώα που έρπουν», δηλαδή οποιαδήποτε μέχρι πρότινος θαλάσσια ζώα που βγαίνουν στην ξηρά έρποντας, αφού φυλογενετικάς δεν έχουν ακόμη αναπτύξει λειτουργικά άκρα προσαρμοσμένα σε μια χερσαία ζωή. Η επιβεβαίωση έρχεται στον αμέσως επόμενο στίχο (Γεν 1,21), όπου η φράση «ζών ἔρπετών» περιλαμβάνει περίτρανα το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό μαζί με τον επιθετικό προσδιορισμό του. Άρα, σε αυτά τα συμφραζόμενα, ο όρος *ερπετά* πρέπει να αποδοθεί ως «*χερσαία ζώα*», ή καλύτερα ως «*ζώα που θα γίνουν χερσαία*» και ως «*ζώα που γίνονται χερσαία*» αντίστοιχα.

Οι αποδόσεις μου λοιπόν δεν είναι ούτε αυθαίρετες ούτε αβασάνιστες· ας τις εξετάσουν με ανοιχτό πνεύμα ο λόγιος αναγνώστης, ο ερευνητής και ο ακαδημαϊκός δάσκαλος, ώστε να αναγνωρίσουν τη διεισδυτικότητα των αναλύσεων, οι οποίες δεν ενέχουν την παραμικρή διάθεση υποσκελισμού άλλων μεταφραστικών εγχειρημάτων. Είναι, εξάλλου, ελάχιστα τα χωρία στα οποία στηρίζεται ο Άντριου Πάρκερ, αλλά ιδιαιτέρως κρίσιμα για την πιστή μεταφορά της επιχειρηματολογίας του, το πιο σημαντικό –και ταυτόχρονα πιο προβληματικό– σημείο της οποίας έρχεται στο πέμπτο κεφάλαιο. Ας ανατρέξει εδώ ο αναγνώστης (παραπέμπω και από εκεί με υποσημείωση) μόλις θα έχει φτάσει στην αρχή εκείνου του κεφαλαίου, κεντρικό θέμα του οποίου είναι η ανάπτυξη των πρώτων οφθαλμών και η εξέλιξη της όρασης.

Το κεφάλαιο *Όραση*, λοιπόν, στηρίζεται στον δέκατο τέταρτο στίχο της *Γενέσεως*...

ιδ' Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· γενηθήτωσαν φωστῆρες ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ εἰς φαῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς, τοῦ διαχωρίζειν ἀνὰ μέσον τῆς ἡμέρας καὶ ἀνὰ μέσον τῆς νυκτός· καὶ ἔστωσαν εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιροὺς καὶ εἰς ἡμέρας καὶ εἰς ἔνιαυτούς·

... τον οποίο θα απέδιδα κατ' αυτό τον τρόπο:

Και εἶπε ο Θεός: «Να δημιουργηθούν φωτεινά σώματα στον ουράνιο θόλο για να φωτίζουν τη Γη, ώστε να διαχωρίζεται η ημέρα από τη νύχτα· φωτεινά σώματα που θα αποτελούν σημεῖα προσανατολισμού, ενδείξεις μετεωρολογικῶν και ἄλλων φαινομένων, και τα οποία θα δείχνουν την κανονική μεταβολή των ημερῶν, των εποχῶν και των ετών».

Ο πλήρης στίχος της KJV έχει ως εξής...

And God said, Let there be lights in the firmament of the heaven to divide the day from the night; and let them be for signs, and for seasons, and for days, and years.

... και εξαιτίας αυτού, προκειμένου να μην καθίσταται τόσο οφθαλμοφανῶς απορριπτέα η επιχειρηματολογία του συγγραφέα, δίνω τελικά στο πέμπτο κεφάλαιο την εξής απλοποιημένη απόδοση μετά την άνω τελεία:

[...]· φωτεινά σώματα που θα αποτελούν σημάδια και θα δείχνουν τις εποχές, τις μέρες και τα χρόνια.

Εδώ βρίσκεται η φράση-κλειδί ολόκληρου του βιβλίου, φρά-

ση που σχετίζεται επίσης με το πρώτο του βιβλίο και με τη μείζονα επιστημονική του συνεισφορά: ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι η φράση «φωτεινά σώματα» αναφέρεται στους πρώτους οφθαλμούς που αναπτύχθηκαν σε ζώα! Σημαντικό για να κατανοήσουμε τι διαφεύγει της προσοχής του σε αυτό το σημείο, είναι το γεγονός ότι από την Έκδοση του Βασιλέως Ιακώβου έχει παραληφθεί εντελώς (ως αυτονόητη και πλεοναστική;) η φράση *εις φαῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς* («για να φωτίζουν τη Γη»). Επιπλέον, ο ίδιος ο Πάρκερ παραγνωρίζει εμφανώς και τη σημασία της υπάρχουσας φράσης «in the firmament of the heaven», η οποία ορθώς αποδίδει την αντίστοιχη *ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ*. Προσέξτε όμως πόση απόσταση μεσολαβεί στην KJV μεταξύ των λέξεων «lights [...] to divide», σε σχέση με την απόσταση στην Π.Δ.Ο' μεταξύ των λέξεων «φωστήρες [...] τοῦ διαχωρίζειν». Συνεπώς, από τον αγγλικό στίχο μπορεί πιο εύκολα να εξαχθεί η ερμηνεία που παρουσιάζεται στο πέμπτο κεφάλαιο, αλλά και οι φράσεις «for signs, and for seasons, and for days, and years» να αντιμετωπιστούν ως μάλλον δευτερεύουσας σημασίας, ειδικά δεδομένου ότι σε άλλο στίχο της *Γενέσεως*, στον δέκατο έκτο –τον οποίο παραθέτει φευγαλέα ο συγγραφέας στην αρχή του κεφαλαίου χωρίς να δίνει τον αριθμό– αναφέρονται ξεκάθαρα τα γνωστά μας ουράνια σώματα:

ἰς' καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοὺς δύο φωστήρας τοὺς μεγάλους, τὸν φωστῆρα τὸν μέγαν εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας καὶ τὸν φωστῆρα τὸν ἐλάσσω εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός, καὶ τοὺς ἀστέρας.

Δηλαδή:

Και ο Θεός δημιούργησε τα δύο μεγάλα φωτεινά σώματα, το μεγαλύτερο φωτεινό σώμα για να εξουσιάζει την ημέρα, και το

μικρότερο φωτεινό σώμα για να εξουσιάζει τη νύχτα, και δημιούργησε επίσης τους αστέρες.

Δεδομένης λοιπόν της αιγιματώδους φύσης της *Γενέσεως*, η αφήγηση του συγγραφέα παραμένει συναρπαστική, ακόμη και σε αυτό το κρίσιμο για την επιχειρηματολογία του κεφάλαιο.

Για την πολύτιμη υποστήριξη και καθοδήγησή του ευχαριστώ τον σύντροφο και συνεργάτη μου Νίκο Γ. Παπαδάκη, ο οποίος μου έδειξε πόσο εύστοχη είναι εδώ η ρήση του βιβλικού μελετητή Τζέφρι Σίκερ: «Όταν μελετάς τις Γραφές στα ελληνικά, είναι σαν να βλέπεις μια έγχρωμη ταινία, ενώ όταν διαβάζεις τις μεταφράσεις τους, η “ταινία” γίνεται ασπρόμαυρη: καταλαβαίνεις κάπως το νόημα, αλλά χάνεις πάρα πολλές από τις λεπτές εννοιολογικές αποχρώσεις». Αυτές ακριβώς τις αποχρώσεις της *Γενέσεως* προσπαθήσαμε να διασώσουμε στο παρόν έργο, και παρότι μια προσεγμένη απόδοση προς τη νέα ελληνική σαφώς πλεονεκτεί έναντι οποιασδήποτε επίσημης μετάφρασης προς άλλες γλώσσες, αυτό που προείχε ήταν να συμπορευτούμε ερμηνευτικώς με το συγγραφέα, ο οποίος θέλει πραγματικά να τιμήσει, και καταφέρνει να αναδείξει με τον δικό του γλαφυρό τρόπο, την αξία της πίστης και τη δύναμη της παράδοσης τόσων εκατομμυρίων ανθρώπων σε ολόκληρο τον κόσμο.

Μαρτίνα Κόφφα, Ιούνιος 2010

Πρόλογος

Έχει ειπωθεί πολλές φορές, από σώφρονες ανθρώπους που πιστεύουν στον Θεό, ότι το αληθές των αφηγήσεων του βιβλίου της *Γενέσεως* δεν πρέπει να εκτιμάται βάσει της εναρμόνισής τους με τα επιστημονικά δεδομένα της σύγχρονης αστρονομίας και της βιολογίας. Αυτές οι αφηγήσεις αξιολογούνται από τους συγκεκριμένους ανθρώπους ως αληθείς, επειδή προφανώς παρείχαν στους ίδιους τους συγγραφείς της *Παλαιάς Διαθήκης* μian αποτελεσματική ερμηνεία για την προέλευση και το πεπρωμένο του κόσμου και της ανθρωπότητας, υπό το πρίσμα της πίστης τους στον Θεό. Με άλλα λόγια, η αφήγηση της Δημιουργίας στην αρχή του βιβλίου της *Γενέσεως* βοήθησε τους αρχαίους Ισραηλίτες που το δημιούργησαν να χειριστούν και να κατανοήσουν τον κόσμο τους. Έχοντας πια στα χέρια τους μια περιγραφή για το πώς απέκτησαν υπόσταση οι ίδιοι και ο κόσμος τους, ένιωθαν ικανοποιημένοι γιατί το περιεχόμενο αυτού του κειμένου ταίριαζε με τη δική τους εγγενή αντίληψη της ουσίας των πραγμάτων. Όμως κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών, ποτέ δε θα περνούσε από κανενός το μυαλό ότι η συγκεκριμένη αφήγηση της Δημιουργίας θα μπορούσε να είναι επιστημονικά ακριβής, και γι' αυτόν ακριβώς το λόγο οι σύγχρονοι θεολόγοι βρίσκονται στην πρώτη γραμμή του στρατοπέδου των προαναφερθέντων σωφρόνων ανθρώπων, έτοιμοι ανά πάσα στιγμή να αποκρούσουν

τις επιθέσεις των επιστημόνων με την παραπάνω συλλογιστική.

Το καθεστώς αυτής της διαμάχης δεν αποκλείεται να πνέει τα λοίσθια.

Στο βιβλίο αυτό θα παρουσιάσω τα πιο πρόσφατα επιστημονικά στοιχεία για το πώς αναπτύχθηκε και εξελίχθηκε ο κόσμος μας και κάθε μορφή ζωής σε αυτόν, και θα αποδείξω ότι αυτά τα έγκυρα στοιχεία αντικατοπτρίζουν επακριβώς τη σειρά των κοσμογονικών σταδίων που απαριθμούνται στο βιβλίο της Γενέσεως. Πρόκειται για τον καρπό μιας εξαιρετικά εντυπωσιακής και απροσδόκητης σειράς γεγονότων που ξεκίνησαν το 1990 στο Αυστραλιανό Μουσείο στο Σίδνεϊ, όπου εργαζόμουν υπό την επίβλεψη των διδασκτόρων Τζίμ Λόουρι, Νοέλ Τέιτ (Noel Tait), Πένι Μπέρεντς και Πατ Χάτσινγκς. (Παρακαλώ τους αναγνώστες να δείξουν λίγη υπομονή και να διαβάσουν τη σύνοψη της επιστημονικής μου σταδιοδρομίας στις επόμενες σελίδες, γιατί οι πληροφορίες αυτές είναι μια απαραίτητη προετοιμασία για τα όσα θα ακολουθήσουν). Είχα ξεκινήσει να ταξινομώ μια εντελώς καινούργια ομοταξία μαλακοστράκων, τα λεγόμενα οστρακώδη, όταν κυριολεκτικά «άναψε το πράσινο» για την έρευνά μου: μου τράβηξε την προσοχή μια ξαφνική πρασινωπή λάμψη, και διαπίστωσα ότι τα οστρακώδη παρήγαν ιριδισμό, κάτι που δεν αναφερόταν πουθενά στη βιβλιογραφία. Εξετάζοντας πιο προσεκτικά αυτά τα μικροσκοπικά πλάσματα, ανακάλυψα ότι η λάμψη προερχόταν από κάποια δίκτυα διάθλασης που υπήρχαν στις κεραίες τους. Ένα δίκτυο διάθλασης αποτελείται από εξαιρετικά λεπτές παράλληλες αύλακες που είναι χαραγμένες σε μια επιφάνεια· αυτές είναι οι αύλακες που παράγουν, για παράδειγμα, την εναλλαγή χρωμάτων που βλέπουμε στα ολογράμματα των πιστωτικών καρτών όταν αλλάζουμε τη γωνία παρατήρησης. Οι επιστήμονες της Φυσικής γνώριζαν πολύ καλά τα δίκτυα διάθλασης, αλλά η ύπαρξή τους στη φύση ήταν άγνωστη μέχρι

εκείνη τη στιγμή. Το γεγονός αυτό ήταν για μένα ακόμη ένα πράσινο φως που με ώθησε να αναζητήσω επιπρόσθετα δίκτυα διάθλασης, και πράγματι μπόρεσα να ανακαλύψω πάρα πολλά χάρη στη δουλειά μου στο μουσείο, στο οποίο πέρασα αρκετά χρόνια μελετώντας όλες τις σημαντικές ομάδες ζώων των τροπικών θαλασσών.

Η μεγαλύτερη αυθεντία επί των οστρακωδών ήταν ο καθηγητής Λου Κορνίκερ (Lou Kornicker) στο Ίδρυμα Σμιθσόνιαν της Ουάσινγκτον. Δουλεύοντας με τον Λου το 1994, είχα επίσης την ευκαιρία να δω μερικά από τα πολυτιμότερα αποκτήματα του Σμιθσόνιαν, τα απολιθώματα από τον αργιλικό σχιστόλιθο του περάσματος Μπέρτζες¹ (θα αναφερθώ σε αυτά εκτενέστερα σε παρακάτω κεφάλαιο). Η συγκεκριμένη περιοχή απέκτησε τεράστια φήμη όταν τα απολιθώματα των πετρωμάτων της αποκάλυψαν στους επιστήμονες την «έκρηξη της Καμβρίου περιόδου», το μαζικό άλμα στην εξέλιξη των ειδών που έλαβε χώρα πριν από 520 εκατομμύρια χρόνια, πολύ πριν από την εμφάνιση των δεινοσαύρων, όταν όλες οι μορφές ζωής ήταν ακόμη αποκλειστικά θαλάσσιες. Εξετάζοντας ορισμένα ασπρόμαυρα σκίτσα αυτών των προ πολλού εξαφανισμένων ζώων, παρατήρησα κάποιες λεπτές παράλληλες γραμμές να είναι σχεδιασμένες στην ακμή σύνδεσης των οστράκων αλλά και στις επιφάνειές τους. Παρότι αυτές οι γραμμές μου φαινόταν υπερβολικά χοντροκομμένες για να είναι δίκτυα διάθλασης, αναρωτιόμουν μήπως όντως επρόκειτο για ένα τέτοιο χαρακτηριστικό που δεν ήταν δυνατό να σχεδιαστεί αρκετά ευκρινώς.

Μου δόθηκε η άδεια να εξετάσω τα πολύτιμα απολιθώματα κάτω από μικροσκόπια υψηλής ανάλυσης, και σε τρία είδη διαπίστωσα όντως την ύπαρξη δικτύων διάθλασης. Αυτά τα ζώα πρέπει να αστραποβολούσαν με ποικιλία χρωμάτων κατά τη διάρκεια της ζωής τους πριν από τόσα εκατομμύρια χρόνια. Γιατί όμως;

Ο λόγος δε διαφέρει από αυτόν για τον οποίο και σήμερα κάποια ζώα έχουν λαμπερά ιριδίζοντα χρώματα: για να μεταδίδουν κάποια μηνύματα στα μάτια άλλων ζώων που τα παρακολουθούν. Η ύπαρξη οφθαλμών έχει διαπιστωθεί και στα ζώα του σχιστολίθου Μπέρτζες, άρα ο κόσμος της όρασης και ο συνεπακόλουθος αγώνας εξοπλισμών μεταξύ θηραμάτων και θηρευτών που εξελίσσονταν με ατελείωτες καινοτομίες προσπαθώντας συνεχώς να έχουν ο καθένας προβάδισμα έναντι του άλλου, πρέπει να ήταν ήδη δεδομένος τουλάχιστον εκείνη την εποχή. Πόσο πίσω όμως στα βάθη του χρόνου χάνονται αυτά τα εξελικτικά στάδια;

Το ερώτημα αυτό με ώθησε να αναζητήσω τον πρώτο οφθαλμό που εξελίχθηκε στη Γη. Τον βρήκα σε έναν τριλοβίτη, ηλικίας περίπου 521 εκατομμυρίων ετών. Πρόκειται ακριβώς για την περίοδο κατά την οποία ξεκινούσε η «έκρηξη της Καμβρίου περιόδου», και το γεγονός αυτό δεν είναι καθόλου μα καθόλου τυχαίο.

Το 1998 δημοσίευσα τη δική μου θεωρία του «διακόπτη των φώτων» («light switch theory») στο επιστημονικό περιοδικό *Proceedings of the Royal Society of London* (Πρακτικά της Βασιλικής Εταιρείας του Λονδίνου). Με αυτή τη θεωρία εξηγώ πώς η ξαφνική εμφάνιση της όρασης στα έμβια όντα της Γης ήταν ο παράγων που πυροδότησε τη μαζική εξέλιξη των ειδών κατά την Κάμβριο περίοδο. Αν και αρχικά ήταν χαμένη σε μια θάλασσα εναλλακτικών θεωριών, σήμερα η θεωρία του «διακόπτη των φώτων» όχι απλώς δεν μπορεί να καταρριφθεί, αλλά είναι η μοναδική που έχει παραμείνει αλώβητη από τα πυρά των ειδικών του τομέα (όπως, για παράδειγμα, ο καθηγητής του Χάρβαρντ Τσαρλς Μάρσαλ, ο οποίος σε κριτική του το 2007 αναγνώρισε την ευστάθειά της).

Περίπου δυο χρόνια αργότερα, όταν μετατέθηκα στο Τμήμα Ζωολογίας του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης (χάρη στην κα-

θηγήτρια Μάριαν Ντόκινς), αποφάσισα να γράψω μια πλήρη παρουσίαση της θεωρίας του «διακόπτη των φώτων», και έτσι προέκυψε το βιβλίο εκλαϊκευμένης επιστήμης με τίτλο *In the Blink of an Eye*,² το οποίο εκδόθηκε σε αμφότερες τις πλευρές του Ατλαντικού κατά τις αρχές του 2003.

Πολύ γρήγορα άρχισα να λαμβάνω επιστολές από πολλούς αναγνώστες αυτού του βιβλίου, οι οποίοι με τον έναν ή τον άλλον τρόπο μου επεσήμαιναν μια σύνδεση που σε καμία περίπτωση δε θα είχα συνειδητοποιήσει από μόνος μου: το γεγονός ότι υπάρχουν κάποιες αξιοπρόσεκτες αντιστοιχίες μεταξύ της επιστημονικής εκδοχής για την ιστορία της ζωής στη Γη, και της αφήγησης της Δημιουργίας που παρουσιάζεται στο πρώτο κεφάλαιο της *Γενέσεως*. Αυτό που τους τράβηξε την προσοχή ήταν ότι η εξέλιξη της όρασης –ο ακρογωνιαίος λίθος της θεωρίας του «διακόπτη των φώτων»– φαινόταν να είναι ακριβώς το σωστό στοιχείο για την αποκρυπτογράφηση της διαχρονικά αινιγματικής βιβλικής φράσης «γενηθήτωσαν φωστήρες ([...] του διαχωρίζειν ἄνὰ μέσον τῆς ἡμέρας καὶ ἄνὰ μέσον τῆς νυκτός)» (στίχος 14), η οποία εμφανίζεται μετά την αρχική φράση «γενηθήτω φῶς» (στίχος 3) που αναφέρεται στη δημιουργία του Ηλίου. Η θεωρία του «διακόπτη των φώτων» κατέστη το τελευταίο ψηφίο σε μια κλειδαριά συνδυασμού που μέχρι τώρα κρατούσε καλά σφραγισμένο ένα βιβλικό μυστικό. Κυρίως από ευγένεια, αποφάσισα να ασχοληθώ για λίγο με το ζήτημα. Περιττό να αναφέρω ότι, ως επιστήμονας που είμαι, δε θα εξέταζα ούτε το ενδεχόμενο ορθότητας μιας ιστορίας δημιουργίας του σύμπαντος και όλων των μορφών ζωής κυριολεκτικά μέσα σε επτά ημέρες. Αναρωτιόμουν τι είδους επιστημονική ακρίβεια μπορεί κανείς να περιμένει από το βιβλίο της *Γενέσεως*.

Χωρίς λοιπόν να περιμένω να βρω οτιδήποτε σημαντικό, ανακάλυψα μια ολόκληρη σειρά αντιστοιχιών ανάμεσα στην αφή-

γηση της πρώτης σελίδας της *Παλαιάς Διαθήκης*, και στη σύγχρονη, επιστημονική περιγραφή της ιστορίας της ζωής στον πλανήτη Γη. Αυτό με έβαλε τουλάχιστον σε σκέψεις. Η συμφωνία των στοιχείων ήταν σχεδόν ακριβής και υπήρχε από μόνη της· κανένα ανθρώπινο χέρι δεν είχε παρέμβει για να τη στήσει. Και το πιο σημαντικό απ' όλα, κατ' αρχάς λάμβανα υπόψη μου την επιστημονική εκδοχή, γεγονός που εξάλειφε κάθε περίπτωση μεροληψίας ή θολωμένης κρίσης.

Οι σκέψεις μου πήραν πιο συγκεκριμένη μορφή όταν μετατέθηκα από το Somerville College του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης στο Green College (που σήμερα ονομάζεται Green Templeton College), προς τα τέλη του 2003. Στο Green College είχα την τύχη να μου προσφέρεται συχνά η ευκαιρία, κατά τη διάρκεια διαλειμμάτων για γεύμα και καφέ, να συζητώ με τον καθηγητή Τζον Λένοξ. Ο Τζον είναι μαθηματικός, αλλά με ένα ζωνρό ενδιαφέρον για την ιστορία των θρησκειών και τη δογματική, και με εξαιρετικές γνώσεις επί αυτών των κλάδων. Διαθέτει επίσης μεγάλη εμπειρία σχετικά με τη διαμάχη μεταξύ επιστήμης και θρησκείας, η οποία διαμάχη εκείνη την εποχή γινόταν πιο επίκαιρη από ποτέ. Ο Τζον με εισήγαγε στον κόσμο του, και με έκπληξή μου ανακάλυψα ότι υπάρχει όχι μόνο κάποια κοινή λογική, αλλά και κάποια επιστημονική λογική στη θρησκεία. Με σύστησε επίσης σε κάποιους από τους φίλους του που ανήκουν στο χώρο της θρησκείας, μεταξύ των οποίων στους καθηγητές Άλιστερ ΜακΓκράθ και Άλαν Μίλαρντ, οι οποίοι μου έδωσαν άφθονη τροφή για σκέψη. Ο Τζον μού τράβηξε στην επιφάνεια αυτά τα ψήγματα θρησκευτικότητας που έκρυβα κι εγώ μέσα μου, και έτσι αποφάσισα να εξετάσω προσεκτικότερα το αίνιγμα του βιβλίου της *Γενέσεως*.

Άντλησα επίσης έμπνευση από ορισμένα εκθέματα του Βρετανικού Μουσείου από τους βιβλικούς τόπους, στα οποία με ξε-

νάγησε ο ίδιος ο Τζόνθαν Ταμπ, ο άνθρωπος που είχε ανακαλύψει κάποια από αυτά. Θαύμασα τα ευρήματα και την αλληλογραφία των Λέοναρντ Γούλι και Τόμας Έντουαρντ Λόρενς, στην έδρα του Ταμείου Εξερεύνησης της Παλαιστίνης (Palestine Exploration Fund, PEF) στο Λονδίνο. Η καθοριστική στιγμή, ωστόσο, η στιγμή κατά την οποία ένιωσα μέσα μου την ανάγκη συγγραφής ενός βιβλίου με τίτλο *Το Αίνιγμα της Γενέσεως*, ήρθε καθώς ατένιζα το αριστούργημα του Μιχαήλ Αγγέλου ψηλά στο θόλο της Καπέλα Σιστίνα στη Ρώμη. Περισσότερα γι' αυτό στην εισαγωγή.

Από πολλές απόψεις, ο σημαντικότερος στόχος του *Αινίγματος της Γενέσεως* είναι να εκφράσει τις πνευματικές ανησυχίες και να τιμήσει την οξυδέρκεια εκείνων των ανθρώπων που με τα σχόλιά τους για το πρώτο μου βιβλίο *In the Blink of an Eye* διέκριναν τις θρησκευτικές προεκτάσεις του θέματος, το τι σήμαιναν για τη θρησκεία εκείνα τα πορίσματά μου. Όπως προανέφερα, υπάρχει, κατά τρόπο ανεξήγητο, μια ολόκληρη σειρά αντιστοιχιών μεταξύ της κοσμογονικής αφήγησης της *Γενέσεως* και της άποψης της επιστήμης για την ιστορία του πλανήτη μας. Στα κεφάλαια 2 έως 8 του παρόντος βιβλίου θα εξηγήσω λεπτομερώς την κάθε αντιστοιχία, γιατί όσο πιο πολλές λεπτομέρειες θα αναλύουμε, τόσο πιο αξιοπρόσεκτες και πειστικές πιστεύω ότι θα γίνονται αυτές οι αντιστοιχίες. Ένα βασικό ερώτημα που θα ελέγχει τακτικά την πρόοδο της επιχειρηματολογίας μου είναι το εξής: υπάρχει άραγε περίπτωση η αφήγηση της Δημιουργίας στην πρώτη σελίδα της *Γενέσεως* να είναι γραμμένη έτσι, επειδή τα στάδια της κοσμογονίας έλαβαν χώρα με αυτήν ακριβώς τη σειρά;

Αν αυτό αλήθευε, τι θα σήμαινε; Από τη στιγμή που γνωρίζουμε, μέσω επαναλήψιμων πειραμάτων αποδεδειγμένης ορθότητας, ότι η επιστημονική περιγραφή είναι σωστή, αυτό θα σή-

μαινε αυτομάτως ότι και η περιγραφή του βιβλίου της *Γενέσεως* είναι ακριβής. Το εκπληκτικό όμως είναι ότι η αφήγηση της *Γενέσεως* είναι αδύνατο να αληθεύει επιστημονικά, εκ των πραγμάτων δηλαδή. Σκεφτείτε ποιος ήταν ο συγγραφέας της, πότε και πού έζησε· δε θα υπήρχε περίπτωση να του κατέβει στα καλά καθούμενα του Μωυσή μια επιστημονική περιγραφή! Η καλύτερη υπόθεση που θα μπορούσε κανείς να διατυπώσει εκείνη την εποχή για το πώς δημιουργήθηκε ο κόσμος, θα ήταν κάτι εντελώς διαφορετικό· κανείς δεν είχε πρόσβαση στις πληροφορίες και στις μεθόδους που θα απαιτούνταν για να οδηγηθεί στην επιστημονική περιγραφή. Γιατί λοιπόν, και πώς, συντάχτηκε το εισαγωγικό κείμενο της *Γενέσεως*; Καταβάλλω κάθε προσπάθεια για να δώσω μια λογική απάντηση σε αυτό το ερώτημα στο τελικό κεφάλαιο του βιβλίου.

Στο πρώτο κεφάλαιο θα εξετάσω τα διαθέσιμα στοιχεία που αποδεικνύουν ότι η *Παλαιά Διαθήκη* δεν αποτελεί έργο μυθοπλασίας. Υπάρχουν συγκεκριμένα ιστορικά και αρχαιολογικά στοιχεία που επιβεβαιώνουν το αληθές των γεγονότων που περιγράφονται στις Ιερές Γραφές του ιουδαϊοχριστιανισμού. Στα υπόλοιπα κεφάλαια εξηγώ πώς συγκροτήθηκε σταδιακά το επιστημονικό σώμα γνώσης για τη δημιουργία του σύμπαντος και την εξέλιξη των ειδών στον πλανήτη μας. Έτσι ο αναγνώστης θα μπορέσει να συλλάβει καλύτερα το μέγεθος αυτού του αινίγματος, το πόσο απίστευτο θα ήταν να μαντέψει κανείς επιστημονικά δεδομένα εκ του μηδενός και με τέτοια ακρίβεια.

Τα βιβλία της λεγόμενης *Πεντατεύχου*,³ τα πέντε πρώτα βιβλία της *Παλαιάς Διαθήκης* όπως τα γνωρίζουμε σήμερα, είναι κείμενα κεντρικής σημασίας για τις θρησκείες του Χριστιανισμού και του Ιουδαϊσμού, αλλά αφορούν εξίσου και το Ισλάμ. Δεδομένου ότι τα θέματα που πραγματεύεται το *Αίνιγμα της Γενέσεως* σχετίζονται συγκεκριμένα με την *Πεντάτευχο*, είναι ένα βιβλίο

που θα ενδιαφέρει τους πιστούς και των τριών αβρααμικών θρησκειών.

Θα ήθελα να κλείσω αυτό τον πρόλογο με δύο σκέψεις που θα έχουν μεγαλύτερη σημασία καθώς θα πλησιάζουμε στην ολοκλήρωση του βιβλίου. Η πρώτη αφορά στην άποψη που διατύπωσε ο Έρασμος Δαρβίνος ότι η αιτία των αιτιών είναι ο Θεός, όχι οι ίδιες οι αιτίες. Αυτή η ιδέα μάς επιτρέπει, παράλληλα με το σύνολο των επιστημονικών μας γνώσεων, να αποδεχτούμε την ύπαρξη ενός Θεού ο οποίος ίσως δημιούργησε τα βασικότερα δομικά στοιχεία του σύμπαντος, από τα οποία αυτοσυναρμολογήθηκαν τα πάντα βάσει των νόμων της φυσικής και της βιολογίας. Η δεύτερη σκέψη είναι αυτή του Ρόμπερτ Ουίνστον, ο οποίος τονίζει ότι δεν υπάρχει αμφιβολία για την ύπαρξη της πνευματικότητας, και ότι το ερώτημα που πρέπει να θέσουμε είναι εάν μας έχει δοθεί από τον Θεό ή αν είναι ένα προϊόν εξέλιξης που προέκυψε όταν οι άνθρωποι χρειάζονταν μια σύνδεση με ανώτερες σφαίρες συνειδητότητας για να αντλούν δύναμη ώστε να αντέξουν κάποιαν αντίξοχη περίοδο γεωλογικών ανακατατάξεων. Όσο για εμένα τον ίδιο, θα κρατήσω βαθιά μέσα μου αυτές τις σκέψεις και θα συλλογίζομαι επί αυτών. Στο μεταξύ θα ήταν πολύ κρίμα εάν τα ευρήματά μου τύγχαναν τέτοιας διαστρέβλωσης ώστε να χρησιμοποιηθούν είτε για να υπονοηθεί ότι οι ίδιοι οι επιστήμονες αμφισβητούν την εγκυρότητα της επιστήμης, είτε για να παραμεριστεί η αξία όλων όσων γνωρίζουμε, προκειμένου να υποστηριχθεί το δόγμα της επταήμερου δημιουργίας. Αν συνέβαινε κάτι τέτοιο, τότε το *Αίνιγμα της Γενέσεως* θα είχε ερμηνευτεί με εντελώς εσφαλμένο τρόπο και εγώ θα είχα κοπιάσει μάταια. Αυτό θα ήταν πραγματικά μια μεγάλη οπισθοδρόμηση.

Πρέπει να διαβεβαιώσω τον ορθολογιστή αναγνώστη ότι δε βρίσκομαι σε κάποιο σημείο της ζωής μου που να χρειάζομαι

την παρηγοριά της θρησκείας, άρα μπορώ να είμαι αντικειμενικός στα στοιχεία που θα παρουσιάσω για το βιβλίο της *Γενέσεως*. Ωστόσο, η αποδοχή της ύπαρξης σκοπού και νοήματος στο σύμπαν, και συνεπώς η αποδοχή της ύπαρξης του Θεού, αναπόφευκτα περιλαμβάνει ένα στοιχείο πίστης. Και πόσο σημαντικό δε θα ήταν να βρίσκαμε κάποια αξιόπιστα στοιχεία για την ύπαρξη νοήματος στο σύμπαν, ώστε να ξαλαφρώναμε κάπως την πίστη από όλο αυτό το αβάσταχτο βάρος! Ελπίζω ο αναγνώστης να βρει μερικά τέτοια στοιχεία στο *Αίνιγμα της Γενέσεως*.

Εισαγωγή

Τι είναι το Αίνιγμα της *Γενέσεως*;

Γιατί η αφήγηση της Δημιουργίας στο βιβλίο της *Γενέσεως* είναι γραμμένη κατ' αυτό τον τρόπο;

Στην πρώτη σελίδα της *Γενέσεως* δεν εμφανίζονται καθόλου άνθρωποι. Η ουσία του ουρανού και της Γης –και των πρώτων πλασμάτων της Γης– δημιουργείται αυτόματα με την εντολή του Θεού. Το φως αναφέρεται δύο φορές, την πρώτη φορά με το «γενηθήτω φῶς» και τη δεύτερη με το «γενηθήτωσαν φωστήρες [...] τοῦ διαχωρίζειν ἀνὰ μέσον τῆς ἡμέρας καὶ ἀνὰ μέσον τῆς νυκτός». Τα πρώτα είδη ζωής δημιουργούνται στη θάλασσα. Η χλωρίδα εμφανίζεται μετά το «γενηθήτω φῶς», αλλά πριν από το διαχωρισμό της ημέρας από τη νύχτα.

Οποιοσδήποτε μελετά τα υπόλοιπα βιβλία της *Παλαιάς Διαθήκης* διαπιστώνει ότι είναι όλα γραμμένα με σχολαστική προσοχή, και ότι παρουσιάζουν εκτενείς, εξονυχιστικά καταγεγραμμένες αφηγήσεις ανθρώπινων περιπετειών. Όσον αφορά το βιβλίο της *Γενέσεως*, ωστόσο, δε βγάζουμε νόημα από την περιγραφή της δημιουργίας του κόσμου όπως παρουσιάζεται εκεί.

Μήπως άραγε η ιστορία της Δημιουργίας στην *Γένεσιν* γράφτηκε όπως γράφτηκε, με αυτή την εκ πρώτης όψεως παράδοξη

σειρά, επειδή αυτή ακριβώς είναι η σωστή σειρά των κοσμολογικών σταδίων; Η σύγχρονη επιστήμη έχει αποκαλύψει με εκπληκτικές λεπτομέρειες το πώς δημιουργήθηκε ο κόσμος και το πώς εξελίχθηκαν όλες οι μορφές ζωής σε αυτόν. Σήμερα πια είμαστε σε θέση να συγκρίνουμε τις δύο περιγραφές.

Κεντρική θέση στο *Αίνιγμα της Γενέσεως* κατέχουν οι πιο σύγχρονες γνώσεις μας για την ιστορία της ζωής στη Γη, ένα μικρό μέρος των οποίων, η θεωρία του «διακόπτη των φώτων», αποτελεί δικό μου έργο. Εξήγησα στον πρόλογο πώς η έκδοση του βιβλίου μου *In the Blink of an Eye* παρακίνησε αρκετούς αναγνώστες να μου γράψουν για να μου επιστήσουν την προσοχή στο γεγονός ότι υπάρχουν κάποιες αντιστοιχίες ανάμεσα στην επιστημονικά αποδεδειγμένη ιστορία της ζωής στη Γη και στην αφήγηση της Δημιουργίας με την οποία ξεκινά το βιβλίο της *Γενέσεως*, κάτι που προς μεγάλη μου έκπληξη επιβεβαίωσα διερευνώντας το ζήτημα, και μάλιστα διαπίστωσα την ύπαρξη μιας ολόκληρης σειράς αντιστοιχιών. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζω συνοπτικά αυτές τις αντιστοιχίες...⁴ Δεν έχω στρεβλώσει κανένα γεγονός για να το ταιριάξω στη θεωρία μου· όλα ταιριάζουν από μόνα τους, και το σημαντικότερο είναι ότι το πρώτο που εξέταζα σε κάθε περίπτωση είναι τα επιστημονικά δεδομένα. Πρέπει να το τονίσω αυτό, ώστε να μην υπάρχει καμία προκατάληψη.

Γένεσις Π.Δ.Ο' Απόδοση⁵

γ' Καί εἶπεν ὁ Θεός· γενηθήτω
φῶς 3. Καί εἶπε ὁ Θεός:
«Να δημιουργηθεῖ φως» [...]

θ' συναχθήτω τὸ ὕδωρ
τὸ ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ
εἰς συναγωγὴν μίαν, καὶ ὀφθήτω
ἡ ξηρά. 9. «Να συγκεντρωθεῖ
σε ἓνα μέρος ὅλο το νερό που
βρίσκεται κάτω ἀπὸ τον ουρανό,
καὶ να φανεί ἡ ξηρά».

ια' βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην
χόρτου σπείρον σπέρμα 11. «Να
βλαστήσουν στη Γῆ ποώδη
φυτά που να διασκορπίζουν
σπόρους [...]

ιδ' γενηθήτωσαν φωστῆρες
[...], τοῦ διαχωρίζειν ἀνὰ μέσον
τῆς ἡμέρας καὶ ἀνὰ μέσον τῆς
νυκτός 14. «Να δημιουργηθοῦν
φωτεινά σώματα [...] ὥστε
να διαχωρίζεται ἡ ἡμέρα ἀπὸ
τῆ νύχτα».

κ' ἔξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἔρπετα
ψυχῶν ζώσων 20. «Να βγουν

Ἡ επιστημονικὴ ἱστορία τῆς Γῆς

*Ἡ δημιουργία τοῦ Ἡλίου
(περίπου πρὶν ἀπὸ
5 δισεκατομμύρια χρόνια).*

*Ὁ σχηματισμὸς τῶν θαλασσῶν
καὶ ὁ διαχωρισμὸς τῆς ξηρᾶς
(περίπου πρὶν ἀπὸ 4,2
δισεκατομμύρια χρόνια).*

*Οἱ ἀπαρχές τῆς ζωῆς,
συμπεριλαμβανομένων τῶν
μονοκύτταρων φωτοσυνθετικῶν
οργανισμῶν (τῶν «φυτῶν»)
(περίπου πρὶν ἀπὸ 3,9
δισεκατομμύρια χρόνια).*

*Ανάβουν τὰ «φῶτα» γιὰ τὴν
εξέλιξη τῶν ἐμβίων ὄντων καὶ
γιὰ τὴν ἀνάπτυξη περίπλοκων
συμπεριφορῶν: ἀναπτύσσονται
οἱ πρῶτοι οφθαλμοὶ που ἔχουν
τὴν ἰκανότητα νὰ στέλνουν
οπτικά εἰδῶλα σὲ ἐγκεφάλους
ζῶων, τὰ ὁποῖα ζῶα ἀρχίζουν
νὰ ἀξιοποιοῦν τὶς οπτικές
πληροφορίες (περίπου πρὶν
ἀπὸ 521 ἐκατομμύρια χρόνια).*

*Ἡ «ἐκρηξὴ τῆς Καμβρίου περιόδου»,
τὸ ἀντίστοιχο τῆς κοσμογονικῆς*

μαζικά από τις θάλασσες ζώα που θα γίνουν χερσαία και που θα ζουν ανασαίνοντας αέρα [...]».

κα' και έποίησεν ό Θεός τά κήτη τά μεγάλα και πάσαν ψυχήν ζώων έρπετων, ά έξήγαγε τά ύδατα κατά γένη αύτων, ... 21. Και ο Θεός δημιούργησε τα μεγάλα θαλάσσια θηρία, και έδωσε τη δυνατότητα να αναπνέουν αέρα σε όλα τα ζώα που γίνονταν χερσαία, αφού είχαν βγει σε μεγάλους αριθμούς και κατά γένη από τις θάλασσες ...

... και πάν πετεινόν πτερωτόν κατά γένος. ... και δημιούργησε επίσης κατά γένη όλα τα ζώα που διαθέτουν φτερούγες και πετούν.

«Μεγάλης Έκρηξης» («Big Bang») στην εξέλιξη των ειδών του πλανήτη μας (ξεκίνησε πριν από περίπου 520 εκατομμύρια χρόνια).

Όλα τα έμβια όντα ζούσαν αποκλειστικά στις θάλασσες μέχρι την έναρξη αυτής της περιόδου, κατά την οποία ανέπτυξαν τις χαρακτηριστικές τους μορφές όλες οι ζωικές συνομοταξίες που υπάρχουν σήμερα. Τα δεδομένα αυτά δεν μπορεί να τα γνωρίζει ο καθένας, αλλά μόνο ένας πεπειραμένος βιολόγος.

Όλα τα ζώα προσαρμόστηκαν στην όραση των θηρευτών, εκτός από τα πτηνά, τα οποία δε χρειαζόταν να το κάνουν: επειδή μπορούσαν να ξεφεύγουν πετώντας, τα περισσότερα δεν ανέπτυξαν χρώματα που θα τα καθιστούσαν αόρατα στο περιβάλλον τους. Είναι συναρπαστικό το γεγονός ότι το κείμενο της Γενέσεως διαχωρίζει τα θαλάσσια όντα από τα πτηνά. Αυτά είναι, αντίστοιχα, οι βασικοί χαρακτήρες και οι εξαιρέσεις στο βιβλίο της ιστορίας της ζωής.

Έτσι λοιπόν η θεωρία του «διακόπτη των φώτων» και οι επιστολές που έλαβα μετά την έκδοση του *In the Blink of an Eye* με είχαν ήδη βάλει σε σκέψεις· όμως η έμπνευση για το *Αίνιγμα της Γενέσεως* ήρθε από άλλη αφετηρία – από τη Ρώμη. Ατενίζοντας τη σπουδαία νωπογραφία του Μιχαήλ Αγγέλου⁶ –την πρώτη, και ίσως σημαντικότερη προσπάθεια απεικόνισης της *Γενέσεως*– στον βαρελοειδή θόλο της Καπέλα Σιστίνα, άρχισα να σκέφτομαι πώς πραγματικά έλαβε χώρα η Δημιουργία. Μήπως η εκδοχή του Μιχαήλ Αγγέλου μάς παρουσιάζει κάποια αντιστοιχία με την πραγματικότητα; Καθώς είχα το κεφάλι στραμμένο ψηλά προς εκείνο τον μεγαλειώδη θόλο, αναρωτήθηκα για πρώτη φορά τι γνώριζαν για την αρχή των πάντων οι συγγραφείς της *Παλαιάς Διαθήκης*, και πώς γίνονταν αντιληπτές εκείνες οι γνώσεις κατά την εποχή που ο Μιχαήλ Άγγελος φιλοτεχνούσε το αριστούργημά του. Είχαν άραγε δίκιο οι αρχαίοι συγγραφείς;

Ξαφνικά συνειδητοποίησα ότι η *Παλαιά Διαθήκη* περιέχει όντως ένα αίνιγμα που από τη μια μεριά είναι τόσο απόκρυφο ώστε να έχει παραμείνει καμουφλαρισμένο επί χιλιετίες, και από την άλλη τόσο πασιφανές που ο καθένας αναγνωρίζει το γενικό νόημα της *Γενέσεως*, χωρίς όμως να μπορεί να διακρίνει τις λεπτομέρειες. Σαν να μην έφτανε αυτό, ένα από τα ιερότερα κτίσματα του χριστιανικού κόσμου, το παρεκκλήσιο της Καπέλα Σιστίνα, έχει στο θόλο του την απεικόνιση αυτού του αινίγματος. Όπως ακριβώς η αφήγηση της Δημιουργίας βρίσκεται περίτρανα στην αρχή της *Παλαιάς Διαθήκης*, έτσι και η ξακουστή *Δημιουργία* του Μιχαήλ Αγγέλου υπάρχει εδώ και αιώνες, με τόσους και τόσους πάπες να έχουν περάσει από κάτω της. Ασφαλώς ο αναγεννησιακός καλλιτέχνης δημιούργησε την ιστορία της Δημιουργίας όπως θα ήταν αναμενόμενο για κάποιον που δε διέθετε επιστημονικό υπόβαθρο: χρησιμοποιώντας ανθρώπινες μορφές. Κατ' αυτό τον τρόπο η ιστορία της *Γενέσεως* κατέστη απολύτως κατανοητή για

όλους. Όμως ο συγγραφέας της *Γενέσεως* είχε επιλέξει μια πιο αφηρημένη και δυσνόητη περιγραφή. Γιατί άραγε;

Η Καπέλα Σιστίνα είχε σχεδιαστεί έτσι ώστε να έχει τις ίδιες εσωτερικές διαστάσεις με το Ναό του Σολομώντος στην Ιερουσαλήμ και με μήκος διπλάσιο από το ύψος της, όπως ακριβώς περιγράφεται στην *Παλαιά Διαθήκη* ο Ναός του Σολομώντος. Η ανέγερση της Καπέλα Σιστίνα είχε ξεκινήσει το 1477 με την κατασκευή των τοίχων που είχαν στη βάση τους πάχος δέκα ποδών (τριών μέτρων), ώστε να μην γκρεμίζονται ούτε από μπάλες κανονιών. Στην κορυφή αυτών των τοίχων υπήρχε ένας διάδρομος με σχισμές για να βάλλουν οι τοξότες και οπές για να χύνουν καυτό λάδι στους επιτιθέμενους. Εκτός από την προστασία που παρείχε σε καρδινάλιους, το παρεκκλήσιο χρησιμοποιούνταν επίσης για να στεγάζονται στρατιώτες, και αργότερα κρατούμενοι, στα δωμάτια πάνω από τον βαρελοειδή θόλο.

Ο τελευταίος λίθος του παρεκκλησίου τοποθετήθηκε το 1480, ενώ βρίσκονταν ήδη καθ' οδόν προς τη Ρώμη οι πιο φημισμένοι καλλιτέχνες της Ιταλίας, μεταξύ των οποίων και ο Σάντρο Μποτιτσέλι,⁷ για να φιλοτεχνήσουν τις τοιχογραφίες. Ακόμη και ο Φλωρεντινός μεγιστάνας Λορέντζο των Μεδίκων (ο επονομαζόμενος «Λορέντζο ο Μεγαλοπρεπής») είχε αποδεσμεύσει τους προσωπικούς του ζωγράφους από τα καθήκοντά τους προκειμένου να συμμετάσχουν σε αυτό το σημαντικό έργο· στους συγκεκριμένους ανατέθηκε να δημιουργήσουν νωπογραφίες με σκηνές από τη ζωή του Μωυσή στη μια μεριά του παρεκκλησίου, και του Ιησού στην άλλη. Ο ίδιος ο θόλος βρισκόταν χαμηλά στις προτεραιότητες του τότε πάπα, ο οποίος γι' αυτή την επιφάνεια, την οποία θεωρούσε εξαιρετικά δυσκολοδούλευτη, επέλεξε ένα συνηθισμένο μοτίβο με χρυσά αστέρια σε μπλε φόντο. Είκοσι χρόνια αργότερα, ο πάπας Ιούλιος Β΄ κάλεσε τον Μιχαήλ Άγγελο και του έδωσε συγκεκριμένες οδηγίες για να ζωγραφίσει την

οροφή: παρουσίασε στον καλλιτέχνη ένα σχέδιο ρομανικής τεχνοτροπίας, ένα γεωμετρικό μοτίβο με αλληλοσυνδεόμενους κύκλους, τετράγωνα και εξάγωνα. Όμως ο Μιχαήλ Άγγελος είχε άλλες ιδέες, και τελικά επέστρεψε στο αγαπημένο του θέμα που ήταν το ανθρώπινο σώμα.

Γνωρίζουμε ότι ο Μιχαήλ Άγγελος περιφερόταν συχνά στο εσωτερικό της Καπέλα Σιστίνα καθώς κατασκευάζονταν οι σκαλωσιές για να ξεκινήσει το έργο του. Παρακολουθούσε επί ώρες ατελείωτες τους εργάτες να στήνουν και να σφυροκοπούν, και μετά έγινε μάρτυρας ενός είδους αναίρεσης της δημιουργίας: ο νυχτερινός ουρανός με τα χρυσά αστέρια εξαφανίστηκε σταδιακά κάτω από μια στρώση λευκού ασβεστοκονιάματος. Η θεματολογία που επέλεξε ο Μιχαήλ Άγγελος ήταν απολύτως πρωτοποριακή· δεν ήθελε να ασχοληθεί απλώς με τις γνωστές ιστορίες του Αδάμ και της Εύας, του Νώε και των υπόλοιπων μορφών που είχαν κοσμήσει τόσα και τόσα κλασικά έργα θρησκευτικής τέχνης, αλλά και με τα πρώτα πρώτα στάδια της δημιουργίας του κόσμου όπως περιγράφονται στο βιβλίο της *Γενέσεως*: με το πώς απέκτησε υπόσταση ο πλανήτης Γη και η ζωή σε αυτόν. Κανένας καλλιτέχνης δεν είχε ασχοληθεί μέχρι τότε με αυτά τα θέματα, ίσως επειδή ανέκαθεν βρίσκονταν εκτός των ορίων του επιστητού.

Γνωρίζουμε ότι ο Μιχαήλ Άγγελος επέλεξε τελικά τρία βιβλικά επεισόδια, στο πρώτο εκ των οποίων απεικονίζεται ο Θεός να διαχωρίζει το φως από το σκοτάδι, στο δεύτερο ο Θεός να δημιουργεί τους πλανήτες, και στο τρίτο ο Θεός να διαχωρίζει τον ουρανό από τα ύδατα. Στο πρώτο έργο βλέπουμε έναν ανθρωπομορφικό Θεό, με μια εστιασμένη κίνηση που φανερώνει ότι πρόκειται να δημιουργήσει κάτι, να χωρίζει με τα χέρια του κάποια λευκά περιδινόμενα νέφη από ένα σκοτεινό φόντο. Η ρωμαλέα σωματική διάπλαση του Θεού διακρίνεται κάτω από τις πτυχώσεις του μαν-

δύα του που ακολουθεί τις κινήσεις του καθώς συστρέφει τον κορμό του. Στο επόμενο έργο φαίνονται ο Ήλιος και η Σελήνη, παρόλο που η επιβλητική μορφή του Θεού κυριαρχεί και σε αυτή τη σκηνή που περιέχει επίσης τις μορφές κάποιων χερουβείμ. Στο τρίτο έργο ο Θεός, ο ίδιος ο πανίσχυρος και πάνσοφος δημιουργός με ανθρώπινη μορφή, χωρίζει στο πέρασμά του δύο αποχρώσεις του γαλάζιου. Με αυτά του τα έργα ο καλλιτέχνης κατάφερε να μεταφέρει τη ζωντάνια και την πλαστικότητα της γλυπτικής σε μια διδιάστατη εικαστική τέχνη.

Την 31η Οκτωβρίου του 1512, τέσσερα χρόνια μετά την έναρξη των εργασιών, πραγματοποιήθηκαν επιτέλους τα αποκαλυπτήρια των καινούργιων νωπογραφιών στο θόλο της Καπέλα Σιστίνα. Ο ποντίφικας ατένισε τον αριστοτεχνικό άθλο του Μιχαήλ Αγγέλου «με ανείπωτη ικανοποίηση», σημειώνει ο Τζόρτζιο Βαζάρι στο έργο του *Βίοι*.⁸ «Αμέσως μετά την τελετή των αποκαλυπτηρίων του έργου, άκουγες από κάθε κατεύθυνση το ποδοβολητό όλο και περισσότερων ανθρώπων που συνωστίζονταν για να το θαυμάσουν, διότι επρόκειτο πράγματι για ένα έργο τόσο μεγαλοπρεπές που άφηνε τους πάντες έκθαμβους και άφωνους».

Ποτέ κανείς άνθρωπος έως εκείνη την ημέρα δεν είχε φανταστεί ότι θα μπορούσε να δει μια ολόσωμη απεικόνιση του Κυρίου και Θεού του να ίπταται στα ουράνια με μια τόσο παραστατική και πλήρως ανθρώπινη μορφή. Έτσι ήθελαν ανέκαθεν οι άνθρωποι να δουν τον Θεό τους. Αυτή ακριβώς είναι η εικόνα που έρχεται σήμερα και στον δικό μας νου, όταν ακούμε οπουδήποτε να γίνεται λόγος για τον Δημιουργό· είναι μια εικόνα απτή, κατανοητή και γεμάτη νόημα για τον απλό άνθρωπο.

Ο συγγραφέας της αφήγησης της Δημιουργίας στην *Γένεσιν*, ωστόσο, δεν είχε περιλάβει καμία ανθρωπομορφική παρουσίαση του Θεού πριν από το κοσμογονικό στάδιο που προηγείται της

δημιουργίας του ανθρώπου, ενώ στο υπόλοιπο βιβλίο του καθίσταται εμφανές ότι θεωρούσε απαραίτητη την αξιοποίηση του ανθρωπομορφισμού ως ένα ισχυρό εργαλείο για την περιγραφή άγνωστων οντοτήτων. Όμως στους πρώτους είκοσι πέντε στίχους του πρώτου κεφαλαίου της *Γενέσεως* δεν υπάρχει καμία ανθρωπομορφική αναφορά.

Όλα αυτά ήταν μια συνταρακτική αποκάλυψη για μένα. Πάνω σε εκείνη την οροφή αντίκριζα την προσπάθεια του Μιχαήλ Αγγέλου να κατανοήσει, να ερμηνεύσει και να δώσει υπόσταση στην αφήγηση της Δημιουργίας. Αυτό ακριβώς θα προσπαθήσουμε και εμείς να κάνουμε στο παρόν βιβλίο, αλλά στη θέση των χρωμάτων ζωγραφικής και του ασβεστοκοιιάματος, θα βάλουμε τα δικά μας εργαλεία· αυτά της σύγχρονης επιστήμης.

Στην αρχή της εισαγωγής είδαμε μια πρώτη συνοπτική παρουσίαση της λύσης στο αίνιγμα του βιβλίου της *Γενέσεως*, μέσω της οποίας διατυπώνω τη θεωρία, όσο απίστευτη και αν φαντάζει, πως η ιστορία της Δημιουργίας στην *Γένεσιν* γράφτηκε όπως γράφτηκε, επειδή αυτή ακριβώς ήταν η σειρά με την οποία έλαβαν χώρα τα διάφορα στάδια της κοσμογονίας. Μόνο όμως όταν προστίθενται οι επιστημονικές λεπτομέρειες, φαίνεται ξεκάθαρα πόσο αξιόλογες είναι όντως οι αντιστοιχίες μεταξύ του βιβλικού κειμένου και των επίσημων επιστημονικών δεδομένων.

Τα δεδομένα που έχουμε σήμερα στη διάθεσή μας για την ιστορία της Γης και την εμφάνιση της ζωής πάνω στον πλανήτη μας, αποτελούν τα αποκρυσταλλώματα συστηματικών προσπαθειών πολλών αιώνων αναζήτησης της επιστημονικής αλήθειας. Οι ιστορίες αυτών των ακαταπόνητων επιστημόνων βρίσκονται συνυφασμένες με την επιχειρηματολογία μου στο *Αίνιγμα της Γενέσεως*, όπως η κατά την *Γένεσιν* ιστορία της Γης και κάθε μορφής ζωής είναι εδώ συνυφασμένη με την επιστήμη, καθώς σε κάθε

κοσμογονικό στάδιο παρουσιάζονται δίπλα δίπλα βιβλικά κείμενα και επιστημονικές γνώσεις.

Αυτό που ελπίζω ότι θα καταστεί σαφές στον αναγνώστη είναι ότι οι τελευταίες ανακαλύψεις της σύγχρονης επιστήμης απεικονίζουν με τον πιο συναρπαστικό και παραστατικό τρόπο τα πρώτα στάδια ύπαρξης της Γης (και της ζωής), παρέχοντάς μας λεπτομέρειες τόσο πειστικές που ξεπερνούν ακόμη και το μεγαλειώδες έργο του Μιχαήλ Αγγέλου στην οροφή της Καπέλα Σιστίνα. Έχοντας στη διάθεσή μας αυτή την επιστημονική προοπτική, κατανοούμε πλέον πολύ περισσότερα πράγματα σχετικά με τη γένεση του σύμπαντος και την εμφάνιση της ζωής απ' ό,τι θα μπορούσαν καν να φανταστούν οι πρόγονοί μας. Το γεγονός αυτό εγείρει κάποια ερωτήματα ιδιαιτέρως κρίσιμα για το αίνιγμα του βιβλίου της *Γενέσεως*. Δεδομένου του χρόνου συγγραφής, αυτομάτως προκύπτει ότι η αφήγηση της Δημιουργίας δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να είναι επιστημονικώς ορθή· είναι δυνατό λοιπόν να ανταποκρίνεται κατά οποιονδήποτε τρόπο στην πραγματικότητα; Αν τελικώς η ιστορία είναι ακριβής, πώς επιτεύχθηκε κάτι τέτοιο; Και ποιος θα μπορούσε να έχει συντάξει μια τόσο άρτια επιστημονικώς και ταυτοχρόνως τόσο διορατική περιγραφή;

Προτού όμως αρχίσουμε να αντιπαραβάλλουμε τα επιστημονικά δεδομένα με τους στίχους της *Γενέσεως*, ας ξετάσουμε εν συντομία την *Παλαιά Διαθήκη* υπό ένα ιστορικό πρίσμα. Το πρώτο αναπόφευκτο ερώτημα που τίθεται είναι το εξής: Γιατί θα πρέπει κατ' αρχάς να θεωρήσουμε αξιόπιστες τις πληροφορίες που περιέχει το πρώτο μέρος της Βίβλου;

1

Αλήθεια

*Η Παλαιά Διαθήκη ως αντικειμενικό
αρχείο ιστορικών γεγονότων*

Φωτισμός χαμηλός που έρχεται λες από τα βάθη του χρόνου, πολυτελές μαόνι σε όλα τα έπιπλα, βιβλιοδετικά καλύμματα απαράμιλλης τέχνης. Οι αστρονομικές τιμές σε ένα από τα κορυφαία παλαιοβιβλιοπωλεία του Λονδίνου δε φάνταζαν και τόσο παράλογες, αν συνειδητοποιούσες ότι πολλά από τα βιβλία που υπήρχαν εδώ, ήταν τα πρώτα αντίτυπα που είχαν φύγει από τα τυπογραφικά πιεστήρια για ταξίδια μακρινά που σε μερικές περιπτώσεις θα άλλαζαν τον κόσμο ολόκληρο. Σήμερα αρκεί και μόνο να αντικρίσουμε, να αγγίξουμε και να μυρίσουμε ένα τέτοιο βιβλίο για να μεταφερθούμε σε άλλες εποχές, και το συγκεκριμένο που αναζητούσα εγώ, ήλπιζα ότι θα με ταξίδευε σε κάποιους αμμόδεις χωματόδρομους τρεις χιλιάδες χρόνια πίσω.

Είχα έρθει λοιπόν για τους ογκώδεις τόμους που βρίσκονταν στα κατώτερα, ενισχυμένα ράφια: για τις Βίβλους. Και υπήρχαν πολλές τέτοιες εδώ, μερικές από αυτές του δέκατου έκτου αιώνα, κάποιες γραμμένες στα αγγλικά, κάποιες στα εβραϊκά, άλλες στα

λατινικά ή στα ελληνικά. Σε αντίθεση με το παλαιοπωλείο της γειτονιάς μου, ο χώρος αυτός απέπνεε το κύρος που του προσέδιδαν αυτά τα ράφια και αυτοί οι προσεκτικά τοποθετημένοι τόμοι που δεν είχαν καθόλου σκόνη να φυσήξεις από πάνω τους, τόμοι των οποίων η κάθε σελίδα σου ψιθύριζε ότι είχε ήδη μελετηθεί τόσο σχολαστικά που δε σου έμενε τίποτα καινούργιο να ανακαλύψεις στις αράδες της. Το βλέμμα μου μαγνητίστηκε από τους καστανωπούς τόνους του παλιού και επιδιορθωμένου δέρματος ενός τόμου που είχε επιβιώσει από τάλαιπωρίες αιώνων διατηρώντας ωστόσο το μεγαλείο του, και έμεινα επί ώρα βυθισμένος στις σελίδες του. Αυτός ο τόμος ήταν μία από τις πρώτες Βίβλους του βασιλέως Ιακώβου, ένα από τα αντίτυπα της πρώτης έκδοσης του 1613 που χρησιμοποιούσε την απαρχαιωμένη γραμματοσειρά «English blackface». Αυτού του βιβλικού κειμένου τις πρώτες προτάσεις χρησιμοποίησα στην εισαγωγή του παρόντος βιβλίου. Πώς όμως κατέληξαν σε εκείνη τη σελίδα οι λέξεις στις οποίες καθηλώθηκε η προσοχή μου σε εκείνο το παλαιοβιβλιοπωλείο; Αυτός υποτίθεται πως ήταν ο λόγος του ίδιου του Θεού, αλλά εγώ το μόνο που αντίκριζα ήταν γράμματα τυπωμένα με μαύρο μελάνι πάνω σε παλαιό χαρτί από ράκη. Αδυνατούσα να διακρίνω κάποια άμεση σχέση.

Ο σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι να δούμε εάν και κατά πόσο ευσταθεί η Βίβλος ως ιστορική πηγή. Δεδομένου ότι το συγκεκριμένο βιβλίο κατέχει εδώ και πολλούς αιώνες μια σταθερή θέση στα κατώτερα ράφια των βιβλιοπωλείων και στα τραπέζια των σπιτιών μας, οδηγώντας ταυτόχρονα όλες τις προσπάθειές μας για περαιτέρω έρευνα και ερμηνεία γύρω και πέρα από το περιεχόμενό του σε πλήρες αδιέξοδο, είμαι πεπεισμένος ότι μια τέτοια διερεύνηση είναι πέρα για πέρα δικαιολογημένη.

Υπάρχουν δύο τρόποι με τους οποίους μπορούμε να προσεγγίσουμε το ζήτημα της ύπαρξης επαληθεύσιμων δεδομένων στη

Βίβλο. Κατ' αρχάς, θα εστιάσουμε την προσοχή μας στην προέλευση του βιβλικού κειμένου, καθώς, σε αντίθεση με την πλειοψηφία των άλλων βιβλίων που συναντάμε στα ράφια των βιβλιοπωλείων, η Βίβλος δε φέρει το όνομα κάποιου συγγραφέα στη ράχη της ή έστω κάποια ημερομηνία συγγραφής στη σελίδα των δικαιωμάτων. Οι ιστορίες που περιέχει μπορεί να μας είναι οικείες, αλλά από πού προέρχονται; Αντανακλούν τελικά την πραγματικότητα ή αποτελούν προϊόν μυθοπλασίας; Σε αυτό το κεφάλαιο σκοπεύω να ξεδιπλώσω την *Παλαιά Διαθήκη* ως ένα λεπτομερή χάρτη που περιέχει όλες αυτές τις ιστορίες με ακριβή χρονολογική σειρά για να αποκαλυφθούν ενδεχομένως κάποια συγκεκριμένα μοτίβα. Μετά μπορούμε να στραφούμε στο κολοσσιαίο ζήτημα της αλήθειας στη Βίβλο. Αν, όπως μας λένε, πρέπει να πιστεύουμε τα ιερά μηνύματα όπως αυτά μεταφέρονται μέσα από το βιβλικό κείμενο, τότε σίγουρα θα μας βοηθούσε να γνωρίζουμε ότι στηρίζονται σε κάποιους σταθερούς «στύλους αληθείας», ότι έχουν δηλαδή ως ακλόνητη βάση τους κάποια ανεξάρτητα αποδεικτικά στοιχεία, πέρα από αυτά που παρέχονται μέσα από τα ίδια τα κείμενα της Βίβλου. Αν όντως μέσα στην *Παλαιά Διαθήκη* επαναλαμβάνονται κάποια συγκεκριμένα μοτίβα, τότε ίσως είναι σκόπιμο να τα αντιπαραβάλουμε με κάποια εξωβιβλικά αποδεικτικά στοιχεία, ώστε τουλάχιστον να ελέγξουμε την αυθεντικότητά τους. Αν αυτός ο έλεγχος φέρει κάποια θετικά αποτελέσματα, τότε θα έχουμε πράγματι ανακαλύψει ότι η Βίβλος έχει κάποια βάση αλήθειας. Για τους σκοπούς του παρόντος βιβλίου, ως αληθές θα προσδιορίζεται οτιδήποτε έχει εξακριβωμένα συμβεί στην πραγματικότητα.

Και από τους «στύλους αληθείας» βρέθηκα, μέσα στο ίδιο παλαιοβιβλιοπωλείο, στους *Στύλους της Σοφίας*, λίγα μόλις ράφια αριστερά από τις Βίβλους, στο κλασικό αριστούργημα του Τόμας Έντουαρντ Λόρενς. Το πράγμα ήρθε κι έδεσε. Ο θρυλι-

κός Λόρενς της Αραβίας υπήρξε κάποτε αρχαιολόγος, και κάποια στιγμή κατά τη σταδιοδρομία του πήρε μέρος σε μίαν αρχαιολογική αποστολή στη Μέση Ανατολή μαζί με τον συνάδελφό του Λέοναρντ Γούλι, προκειμένου, όπως αναφέρει στο βιβλίο του, «να εντοπίσουμε συγκεκριμένες τοποθεσίες που αναφέρονται στη Βίβλο [...] και να μελετήσουμε την περιοχή του Αϊν Καντίς, στην οποία κατά κάποιους βρισκόταν η Καντές-Μπαρνέα όπου κατέληξαν οι Ισραηλίτες στο τέλος του δεύτερου έτους της περιπλάνησής τους». Φυσικά, δεν ήταν αυτό το εγχείρημα που τον έκανε διάσημο· αλλά η παροιμιώδης αντοχή που επέδειξε στις συνθήκες διαβίωσης καταμεσής της ερήμου, οδήγησε συν τοις άλλοις και στην ανακάλυψη μερικών αξιόλογων αποδεικτικών στοιχείων σχετικά με την ιστορική αλήθεια της Βίβλου. Για να κατανοήσει κανείς τι ακριβώς αναζητούσαν ο Λόρενς και ο Γούλι, απαιτείται να διαθέτει κάποια στοιχειώδη γνώση των περιεχομένων της *Παλαιάς Διαθήκης*, καθώς και να γνωρίζει πώς και γιατί αυτοί οι δύο άνδρες βρέθηκαν να εργάζονται για τον ίδιο σκοπό.

Οι αρχαίοι Ισραηλίτες πίστευαν ότι ο Θεός «μιλούσε» απευθείας, μέσω κάποιας υπερφυσικής οδού, στον Μωσή και στους άλλους προφήτες, όπως ήταν ο Σαμουήλ, ο Νάθαν, ο Γαδ, ο Ησαΐας, ο Αγγαίος, ο Ζαχαρίας και οι υπόλοιποι, όλες εκείνες οι εμβληματικές φυσιογνωμίες που βρίσκονταν στο επίκεντρο της δημόσιας ζωής. Οι προφήτες συνήθιζαν να αγορεύουν μπροστά σε πλήθη ανθρώπων για να μεταδίδουν τα μηνύματά τους, και, ως δημόσια πρόσωπα αναμφισβήτητου κύρους, τραβούσαν κάθε φορά την ενθουσιώδη προσοχή του ακροατηρίου τους. Κάθε τους λόγος ήταν αυτονόητο να αντιμετωπίζεται με μεγάλο σεβασμό, και μάλιστα να καταγράφεται, γεγονός που μας δίνει σήμερα τη δυνατότητα να ελέγξουμε αν πραγματικά αυτοί οι άνθρωποι υπήρξαν και πότε. Τόσο η συγκέντρωση των ιστο-

ρικών και αρχαιολογικών δεδομένων όσο και η επιστημονική ανάλυση της *Παλαιάς Διαθήκης*, ξεκινούν τη στιγμή που αρχίζουν να καταγράφονται τα μηνύματα των προφητών.

Η δημιουργία της Παλαιάς Διαθήκης

Η σφηνοειδής γραφή είναι το αρχαιότερο γνωστό σύστημα γραφής. Χαρακτηριστικό αυτής της γραφής ήταν τα σύμβολα σε μορφή σφήνας που σχηματίζονταν πάνω σε πλάκες από μαλακό πηλό με τη βοήθεια αιχμηρών εργαλείων (όπως κομμένων καλαμιών). Εμφανίστηκε για πρώτη φορά στη Μέση Ανατολή γύρω στο 3200 π.Κ.Ε. και παρέμεινε σε χρήση μέχρι και τον δεύτερο αιώνα Κ.Ε. Ήδη από τις αρχές της δεύτερης χιλιετίας π.Κ.Ε., η σφηνοειδής γραφή είχε διαδοθεί σε όλες τις βιβλικές περιοχές και χρησιμοποιούνταν ευρέως. Αυτό που προσπαθώ να καταδείξω εδώ είναι ότι στο αρχαίο Ισραήλ, κατά την πρώτη και δεύτερη χιλιετία π.Κ.Ε., την εποχή δηλαδή των προφητών της *Παλαιάς Διαθήκης*, η έννοια της γραφής ήταν κάτι γνωστό και μάλιστα αρκετά διαδεδομένο.

Η άποψη ότι τα μηνύματα των προφητών περνούσαν από γενιά σε γενιά προφορικά, υφιστάμενα τις αναμενόμενες αλλοιώσεις του «σπασμένου τηλεφώνου», είναι τουλάχιστον εν μέρει ανυπόστατη. Απεναντίας, στο αρχαίο Ισραήλ η αξία της γραφής αναγνωριζόταν ως διαχρονική και αξιόπιστη, γεγονός που καθίσταται εμφανές και στην ίδια την *Παλαιά Διαθήκη*, όπου, στο βιβλίο της *Εξόδου* για παράδειγμα, και συγκεκριμένα στο σημείο σχετικά με την καταδίκη του Αμαλήκ, ο συγγραφέας κάνει τον κόπο να αναφέρει «εἶπε δὲ Κύριος πρὸς Μωυσήν· κατάγραφον τοῦτο εἰς μνημόσυνον ἐν βιβλίῳ»,⁹ δηλαδή «και εἶπε ο Κύριος στον Μωσῆ: αυτό να το καταγράψεις σε ένα βιβλίο, ώστε να το θυμάται ο κόσμος». Επιπλέον, οι πήλινες πλάκες αρχειοθετούνταν επιμελώς και φυλάσσονταν με μεγάλη προσοχή. Κα-

τά το τελικό στάδιο, μερικούς αιώνες αργότερα, τα ιερά λόγια των προφητών που αρχικά είχαν καταγραφεί σε πήλινες πλάκες, πέρασαν από διάφορες διαδικασίες σταχυολόγησης και διορθώσεων προτού παγιωθούν κειμενικά ως αυτά που έμειναν στην ιστορία.

Ταυτόχρονα με την εξάπλωση της θρησκείας στο αρχαίο Ισραήλ, πρέπει να διογκώνονταν και τα αρχεία των ιερών κειμένων στα διάφορα σκόρπια θρησκευτικά κέντρα, εξελίξη για την οποία υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις στην *Παλαιά Διαθήκη*. Τελικά όλα αυτά τα ιερά κείμενα των επιμέρους αρχείων συγκεντρώθηκαν και οργανώθηκαν σε μία συλλογή στην Ιερουσαλήμ, έργο για την διεκπεραίωση του οποίου πρέπει να επιστρατεύτηκαν λόγιοι από διάφορες περιοχές και φυλές της αρχαίας Ανατολής.

Στην Ιερουσαλήμ, το πνευματικό λίκνο του αρχαίου Ισραήλ, τα ιερά κείμενα πρέπει να υπέστησαν και άλλες διορθώσεις, και έτσι ενδεχομένως εξηγείται το γεγονός ότι πολλά βιβλία της *Παλαιάς Διαθήκης* εμφανίζονται ως ανώνυμα. Όσο η διαδικασία διόρθωσης και επεξεργασίας παρέμενε στα ικανά χέρια άλλων προφητών, η ιερότητα των κειμένων ήταν διασφαλισμένη. Κάποια στιγμή τελικά, η καταγραφή και η διόρθωση των ιερών κειμένων πρέπει να ολοκληρώθηκε, και όλη εκείνη η ανομοιογενής συλλογή συγγραμμάτων συγκεντρώθηκε σε έναν τόμο, τον οποίο εμείς σήμερα γνωρίζουμε ως *Παλαιά Διαθήκη*. Εκείνη η χρονική στιγμή, την οποία μπορούμε να υπολογίσουμε βάσει κάποιων γεγονότων που περιγράφονται στο τελευταίο βιβλίο της *Παλαιάς Διαθήκης*, καθώς και βάσει κάποιων μελλοντικών γεγονότων που εμείς γνωρίζουμε πλέον, αλλά τότε δεν είχαν καταγραφεί, μπορεί να τοποθετηθεί κάπου στον τέταρτο αιώνα π.Κ.Ε.

Στη σημερινή εποχή, όταν αναφερόμαστε στα αποδεκτά βιβλία της Βίβλου τα χαρακτηρίζουμε «κανονικά», τα εντάσσουμε δηλαδή, στον κανόνα της *Παλαιάς Διαθήκης*. Αυτό σημαίνει

ότι, με το πέρασμα των αιώνων, κάποια από τα θρησκευτικά βιβλία των αρχαίων Ισραηλιτών έγιναν αποδεκτά από τους λογίους ως αυθεντικά και θεόπνευστα έργα που περιέχουν το Λόγο του Θεού, ενώ κάποια άλλα απορρίφθηκαν επειδή ακριβώς δεν πληρούσαν αυτό το κριτήριο της θείας καθοδήγησης. Τα βιβλία της *Παλαιάς Διαθήκης* που οι σημερινοί χριστιανοί αποδέχονται ως κανονικά είναι συνολικά τριάντα εννέα· η Εβραϊκή Βίβλος περιλαμβάνει μόνο είκοσι τέσσερα.

Συνεπώς, είμαστε σε θέση να προσδιορίσουμε τρία στάδια στη διαδικασία της δημιουργίας της *Παλαιάς Διαθήκης*: τη διαμόρφωση (δηλαδή τη συγγραφή), την επιμέλεια (δηλαδή τη διόρθωση) και την επιλογή (δηλαδή την αποδοχή των κειμένων ως κανονικών)· και στο τέλος όλων αυτών, η ολοκληρωμένη και πλήρης πια συλλογή κειμένων περιβάλλεται το μανδύα του ύψιστου θεσμικού κύρους. Η όλη διαδικασία της δημιουργίας της *Παλαιάς Διαθήκης*, η οποία ξεκίνησε τη στιγμή που τα πρώτα ιερά λόγια χαραχτήκαν στον υγρό πηλό με τα σύμβολα της σφηνοειδούς γραφής, διήρκεσε περίπου χίλια χρόνια.

Τα αρχαιότερα αντίγραφα της *Παλαιάς Διαθήκης* που διασώζονται μέχρι τις ημέρες μας είναι γραμμένα κυρίως στα εβραϊκά και εν μέρει στα αραμαϊκά (επίσης μια σημιτική γλώσσα, η οποία ομιλούνταν στο βασίλειο Αράμ-Δαμασκού). Πριν από την εποχή του Ιησού, μια κοινότητα ελληνόφωνων Ιουδαίων της Αλεξάνδρειας μετέφρασε την *Παλαιά Διαθήκη* στην ελληνική γλώσσα· το κείμενο που προέκυψε έγινε γνωστό ως η Μετάφραση των Εβδομήκοντα, αφού όπως γνωρίζουμε αποτελεί το έργο εβδομήντα δύο μεταφραστών. Η μετάφραση αυτή ολοκληρώθηκε κατά τον δεύτερο αιώνα π.Κ.Ε. Το αρχαιότερο σωζόμενο αντίγραφο είναι ο Σιναϊτικός Κώδικας (Codex Sinaiticus), ο οποίος γράφτηκε στα μέσα του τέταρτου αιώνα Κ.Ε. και διαφυλάχτηκε στη μονή της Αγίας Αικατερίνης στους πρόποδες του όρους Σινά

της Αιγύπτου, εκεί όπου λέγεται πως ο Μωυσής έλαβε τις Δέκα Εντολές. Κάποια μέρη του Σιναϊτικού Κώδικα φυλάσσονται επίσης σήμερα στη Βρετανική Βιβλιοθήκη του Λονδίνου, στην Πανεπιστημιακή Βιβλιοθήκη της Λειψίας στη Γερμανία και στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ρωσίας, αν και οι μοναχοί του Σινά δεν είναι καθόλου ευχαριστημένοι με αυτές τις εξελίξεις.

Στις ημέρες μας, η καθιερωμένη ιουδαϊκή εκδοχή της *Παλαιάς Διαθήκης* είναι το λεγόμενο Μασοριτικό Κείμενο. Παρόλο που χρονολογείται μόλις γύρω στο 1010 Κ.Ε., οι αυστηρές τεχνικές αντιγραφής των Μασοριτών –δηλαδή των Ιουδαίων γραμματέων και λογίων που πρωταρχική τους ασχολία ήταν η μελέτη της Βίβλου, και οι οποίοι εργάστηκαν κυρίως στην περιοχή του Ισραήλ μεταξύ του έβδομου και του ενδέκατου αιώνα Κ.Ε.– είχαν ως αποτέλεσμα τη διατήρηση των έγκυρων κειμένων που υπήρχαν την εποχή του Χριστού. Μάλιστα ο όρος «μασοριτικός» προέρχεται από την εβραϊκή λέξη *μεσόρ* που σημαίνει «παραδοσιακός».

Οι Μασορίτες, θεωρώντας τους εαυτούς τους φύλακες των ιερών κειμένων, επέδειξαν μια εξαιρετική, στα όρια της εμμονής, επιμέλεια κατά τη δημιουργία νέων αντιγράφων της Εβραϊκής Βίβλου. Όλες οι χρησιμοποιούμενες περγαμηνές ήταν δέρματα ζώων κατεργασμένα με αυστηρές τελετουργικές μεθόδους και δένονταν με νήματα φτιαγμένα από τα έντερα εξίσου τελετουργικά εξαγνισμένων ζώων. Το μελάνι έπρεπε να παρασκευάζεται βάσει ειδικής συνταγής. Δεν επιτρεπόταν να γράφουν οτιδήποτε από μνήμης, και η κάθε λέξη που αντιγραφόταν από ένα αυθεντικό κείμενο έπρεπε πρώτα να διαβάζεται φωναχτά. Ο κάθε αντιγραφέας ήταν υποχρεωμένος να σκουπίζει επιμελώς τη γραφίδα του προτού γράψει τη λέξη *Ελοχίμ* («Θεός»), και να πλένει ολόκληρο το σώμα του προτού γράψει τη λέξη *Ιεχωβά* («Κύριος»). Αυστηροί κανόνες ίσχυαν και για τη μορφή των γραμ-

μάτων, τα κενά μεταξύ των γραμμάτων, των λέξεων και των παραγράφων, τη χρήση της γραφίδας, το χρώμα της περγαμηνής και ούτω καθεξής. Πέρα από τον αντιγραφέα, άλλοι τρεις λόγιοι Μασορίτες έπρεπε να εξετάζουν σχολαστικά για τυχόν λάθη τον κάθε κύλινδρο περγαμηνής εντός τριάντα ημερών από την ολοκλήρωση της αντιγραφής, και η ύπαρξη ακόμη και ενός μόνου λάθους επέβαλλε την άμεση καταστροφή ολόκληρου του φύλλου. Η διαδικασία ολοκληρωνόταν με την ακριβή καταμέτρηση κάθε λέξης και κάθε γράμματος, και αν υπήρχε κάποια εκ παραδρομής παράλειψη ή και προσθήκη κάποιου γράμματος, ή ακόμη και αν δύο γράμματα ακουμπούσαν ελάχιστα μεταξύ τους, τότε πάλι ολόκληρη η περγαμηνή καταστρεφόταν αμέσως. Η ίδια παράδοση ακολουθείται πιστά μέχρι τις ημέρες μας και από τους σύγχρονους Εβραίους αντιγραφείς.

Μια παλαιότερη εκδοχή του ιουδαϊκού κειμένου ανακαλύφθηκε το 1947 σε κάποιες σπηλιές κατά μήκος της βορειοδυτικής ακτής της Νεκράς Θάλασσας. Τα χειρόγραφα αυτά, γνωστά ως «Πάπυροι της Νεκράς Θάλασσας» χρονολογούνται μεταξύ του 250 και του 135 π.Κ.Ε. Έχει σημασία να αναφέρουμε ότι υπάρχει μια κοινή δογματική γραμμή μεταξύ του Μασοριτικού Κειμένου, των Παπύρων της Νεκράς Θάλασσας και της Μετάφρασης των Εβδομήκοντα (παρά τα αναπόφευκτα λάθη και τις διαφοροποιήσεις κατά τις αντιγραφές εκτός του Μασοριτικού Κειμένου), γεγονός που επικυρώνει την αυθεντικότητα της *Παλαιάς Διαθήκης* των Μασοριτών. Πώς όμως από εδώ καταλήγουμε στην έκδοση του Βασιλέως Ιακώβου, την έκδοση που χρησιμοποιούμε στο παρόν βιβλίο;

Κατά τους δύο πρώτους αιώνες Κ.Ε., οι ίδιοι οι μαθητές του Ιησού και άλλοι ιεραπόστολοι άρχισαν να διαδίδουν το Ευαγγέλιο σε άλλες χώρες, και πολλοί λαοί ασπάστηκαν τη νέα αβρααμική θρησκεία. Χρειάζονταν λοιπόν αντίγραφα της *Παλαιάς Δια-*

θήκης στην εκάστοτε δική τους γλώσσα, και έτσι με τον καιρό το ιερό κείμενο μεταφράστηκε στην αρμενική, τη συριακή, την κοπτική, την αραβική και την αιθιοπική γλώσσα. Στις ρωμαϊκές αποικίες της Αφρικής, τα λατινικά ήταν η πιο διαδεδομένη γλώσσα, και έτσι γύρω στο 150 Κ.Ε. έχουμε την εμφάνιση της πρώτης λατινικής έκδοσης, την οποία πολύ σύντομα ακολούθησε μια βελτιωμένη έκδοση για τους χριστιανούς της Ιταλίας. Οι μεταφράσεις αυτές αντικαταστάθηκαν με τη σειρά τους από τη μεγαλειώδη «Βουλγκάτα» –την «Κοινή» ή «για το λαό»– έκδοση που συνέταξε ο άγιος Ιερώνυμος τον τέταρτο αιώνα Κ.Ε. Ο άγιος Ιερώνυμος, ο οποίος ήταν μοναχός και ο πλέον ευρυμαθής λόγιος της εποχής του, μετέφρασε αρχικά την *Παλαιά Διαθήκη* από το ελληνικό κείμενο των Εβδομήκοντα και στη συνέχεια προχώρησε στην αναθεώρηση του έργου του βάσει της αυθεντικής ιουδαϊκής εκδοχής. Τα κείμενα της Βουλγκάτα του αγίου Ιερώνυμου, η οποία περιλαμβάνει τόσο την *Παλαιά* όσο και την *Καινή Διαθήκη*, έχουν παραμείνει σχεδόν αυτούσια μέχρι σήμερα (εκτός από κάποιες επιπόλαιες παρεμβάσεις που υπέστησαν υπό των παπών Σέξτου Ε΄ το 1590 και Κλήμη Η΄ το 1593) και εξακολουθούν να αποτελούν τον κανόνα της Βίβλου για την Καθολική Εκκλησία. Η Βίβλος της Ντουέ¹⁰ είναι η αγγλική μετάφραση της Βουλγκάτα που εξακολουθεί να χρησιμοποιείται σε όλες σχεδόν τις αγγλικές καθολικές εκδόσεις. Ωστόσο, ο βασιλιάς Ιάκωβος ΣΤ΄ της Σκοτίας, ο οποίος ανέβηκε στο θρόνο της Αγγλίας ως Ιάκωβος Α΄ το 1603, ήταν προτεστάντης και η Αγγλία εκείνη τη χρονική περίοδο ήταν μια προτεστάντική χώρα. Παρόλο που ο νέος μονάρχης επεδείκνυε μια σχετική ανεκτικότητα στα ζητήματα της θρησκευτικής πίστης, οι δεσμοί του με τον προτεστάντισμό ισχυροποιήθηκαν αιφνιδίως μετά τη Συνωμοσία της Πυρίτιδας το 1605, όταν ο Γκάι Φοκς και άλλοι ρωμαιοκαθολικοί συνωμότες επιχειρήσαν να ανατινάξουν

το Βρετανικό Κοινοβούλιο· στα πλαίσια της εκστρατείας του για την ενίσχυση της Μεταρρυθμισμένης Εκκλησίας στην Αγγλία, ο Ιάκωβος εξέδωσε την εντολή να εκδοθεί μια νέα μετάφραση της Βίβλου στην αγγλική γλώσσα. Εκείνη την εποχή κυριαρχούσε η πεποίθηση πως οι προτεστάντες μεταφραστές του έργου που έμελλε να γίνει γνωστό ως η Εγκεκριμένη Μετάφραση ή η Έκδοση του Βασιλέως Ιακώβου, είχαν επιλεχθεί από τον Θεό, όπως ακριβώς είχε γίνει κατά την αρχαιότητα με τους προφήτες και τους Αποστόλους, οι οποίοι είχαν συγγράψει τις πρωτότυπες ιερές γραφές. Οι μεταφραστές λοιπόν επιλέχθηκαν βάσει δύο κριτηρίων: την αφοσίωσή τους στην προτεσταντική πίστη και τη γλωσσική τους δεινότητα. Περίπου σαράντα επτά ευσεβείς λόγιοι ασχολήθηκαν με το εν λόγω μεταφραστικό έργο, χωρίς να συνυπολογίζεται η ενεργή συνδρομή πολλών εκατοντάδων προτεσταντών ιερέων και πιστών γλωσσολόγων από ολόκληρο το Ηνωμένο Βασίλειο. Όλοι τους τέθηκαν υπό την αυστηρή επίβλεψη έξι επιτροπών, δύο εκ των οποίων έδρευαν στο Γουέστμινστερ, δύο στο Κέμπριτζ και δύο στην Οξφόρδη. Επικεφαλής και των έξι επιτροπών ορίστηκε ο επίσκοπος Άντριους ο οποίος θεωρούνταν αυθεντία στις γλώσσες (συμπεριλαμβανομένης της εβραϊκής). Κάθε φορά που μία από τις μεταφραστικές επιτροπές ολοκλήρωνε το τμήμα του έργου που της είχε ανατεθεί, το αποτέλεσμα υποβαλλόταν στις υπόλοιπες πέντε επιτροπές προς κριτική αξιολόγηση. Όταν η διαδικασία της μετάφρασης είχε ολοκληρωθεί, το σύνολο του έργου υποβλήθηκε σε μία ακόμη επιτροπή για μια τελική αναθεώρηση.

Για τους μεταφραστές του βασιλέως Ιακώβου Α΄ θεωρείται ανέκαθεν ότι ήταν λόγιοι ανώτερου μορφωτικού επιπέδου με τους οποίους ελάχιστοι σημερινοί ακαδημαϊκοί μπορούν να συγκριθούν όσον αφορά την κατανόησή τους των πρωτότυπων κειμένων, και μάλιστα θεωρείται υπεράνω συγκρίσεως η πίστη εκεί-

νων και η δέσμευσή τους να αποκαλύψουν την κειμενική αλήθεια πέρα από οποιαδήποτε παράδοση. Αν και δε θα ήθελα να εμπλακώ στο κατά πόσον αληθεύει αυτή η άποψη, προφανώς εκείνοι οι μεταφραστές ήταν πεπεισμένοι ότι το κείμενο με το οποίο είχαν καταπιαστεί αποτελούσε τον ίδιο το Λόγο του Θεού. Στο μυαλό τους δεν είχαν ούτε την παραμικρή αμφιβολία ότι η αφήγηση της Δημιουργίας στο βιβλίο της Γενέσεως ανταποκρινόταν πλήρως στην πραγματικότητα.

Αυτή λοιπόν είναι η μακρά πορεία της Βίβλου που κρατάω σήμερα στα χέρια μου. Και τώρα πια τίθεται το ερώτημα: μπορούμε άραγε να προχωρήσουμε σε μια διεξοδική, σχεδόν επιστημονική ανάλυση προσπαθώντας να ανακαλύψουμε κάποιες αλήθειες μέσα στην *Παλαιά Διαθήκη*; Αν η απάντηση είναι ναι, σε ποιες σελίδες πρέπει να ψάξει κανείς για να είναι σε θέση να διατυπώσει μια υπόθεση που να επιδέχεται εξέταση;

Η Βίβλος ξεχειλίζει από *πραγματικές* ημερομηνίες, από περιγραφές *πραγματικών* γεγονότων και από βιογραφίες *πραγματικών* ανθρώπων (αν και ομολογουμένως αυτό δεν ισχύει και τόσο για τα πρώτα κεφάλαιά της). Το σημαντικότερο είναι πως η ιστορική συνιστώσα της Βίβλου είναι κάτι που μπορούμε να αντιπαραβάλουμε με κάποιες ανεξάρτητες, εξωβιβλικές πηγές πληροφόρησης για να ελέγξουμε την αλήθεια ή την αυθεντικότητά της. Ιδού λοιπόν η πρώτη μας ευκαιρία να εξακριβώσουμε αν η Βίβλος αποτελεί όντως μιαν αξιόπιστη πηγή.

Ως σύνολο ιστορικών έργων, η *Παλαιά Διαθήκη* περιγράφει με χρονολογική σειρά τις ιστορίες των βασιλέων και των λαών που σχετιζόνταν με το λαό του Ισραήλ. Επιπλέον, η *Παλαιά Διαθήκη* αποτελεί ένα είδος νομικού κώδικα, τόσο για ζητήματα πίστης όσο και κοινωνικής συμπεριφοράς. Σε αυτές τις περιγραφές, ο ρους της ιστορίας και η επιβολή των νόμων παρουσιάζονται ως συνέπειες ενεργειών του Θεού, ή, για να το θέσουμε πιο

σωστά, τόσο τα ιστορικά γεγονότα όσο και η ερμηνεία των πράξεων του Θεού από τους προφήτες, παρουσιάζονται με τέτοιο τρόπο ώστε να γίνουν κατανοητά από το λαό του Ισραήλ. Αυτού του είδους η τοποθέτηση σημαντικών ζητημάτων εντός των ορίων της οικείας κοινωνικής εμπειρίας είναι απολύτως αναμενόμενη. Ένας σύγχρονος κριτικός κινηματογράφου, για παράδειγμα, προκειμένου να σχολιάσει τα διαδραματιζόμενα σε μια ταινία, βασίζεται αναγκαστικά στην εμπειρία του και στα προσωπικά του βιώματα.

Προχωρώντας αυτή την αντιστοίχιση ένα βήμα παραπέρα, κάποιοι άλλοι κριτικοί που παρακολουθούν την ίδια ταινία θα γράψουν αναμφίβολα εντελώς διαφορετικές κριτικές, και μάλιστα αντικρουόμενες μεταξύ τους, αφού διαφορετικές εμπειρίες και διαφορετικά περιβάλλοντα θα έχουν διαμορφώσει τις δικές τους απόψεις, με αποτέλεσμα ο καθένας τους να έχει διαφορετικές προσδοκίες από την ταινία και διαφορετικές αντιδράσεις σε αυτήν. Αυτή η συλλογιστική ισχύει και στην περίπτωση της σύνθεσης της Βίβλου, η οποία υλοποιούνταν επί πολλές εκατονταετίες, από πολλούς ανθρώπους με ετερόκλητες ιδεολογικές τοποθετήσεις, προκαταλήψεις και σκοπιμότητες, κάποιοι από τους οποίους έδιναν τις δικές τους ερμηνείες σε ιστορίες που είχαν ήδη παρουσιαστεί από άλλους. Έτσι εξηγείται ίσως το γεγονός ότι κάποιες ιστορίες αναπαράγονται εντός της *Παλαιάς Διαθήκης* με αξιοσημείωτες διαφορές από τη μια εκδοχή στην άλλη.

Τώρα θα αρχίσουμε να εξετάζουμε την ιστορικότητα της *Παλαιάς Διαθήκης*, των τόπων και των γεγονότων που έχουν καταγραφεί στα επιμέρους βιβλία της, και των λαών που πέρασαν στην αιωνιότητα μέσω αυτών των ιστοριών. Είναι καιρός να ασχοληθούμε με το τυχοδιωκτικό εγχείρημα των Τ. Ε. Λόρενς και Λέοναρντ Γούλι στην έρημο, ένα ταξίδι που οδήγησε στην ανακάλυψη σημαντικών αποδεικτικών στοιχείων για την ύπαρ-

ξη τόπων που αναφέρονται στην *Παλαιά Διαθήκη*. Η περιγραφή του εν λόγω εγχειρήματος μας δίνει επιπλέον μια γεύση για το πώς ζούσαν και σκέφτονταν οι άνθρωποι στους Αγίους Τόπους κατά τη νεότερη εποχή, περιγραφή που βολεύει για να αποκτήσουμε μια εξίσου καλή εικόνα για τις συνθήκες που επικρατούσαν κατά τους βιβλικούς χρόνους, δεδομένου ότι ο αδυσώπητος ήλιος της ερήμου έχει κρατήσει τον τρόπο ζωής σε ένα αρκετά αρχαίο επίπεδο. Όπως τα έργα του ζωγράφου του δέκατου ένατου αιώνα Ντέιβιντ Ρόμπερτς απεικονίζουν μια Ιερή Γη με ελάχιστο πληθυσμό σε σχέση με τις εικόνες που έχουμε πλέον στο μυαλό μας στην εποχή του μαζικού τουρισμού, μια Ιερή Γη που θυμίζει πολύ περισσότερο εκείνη των αρχαίων Ιουδαίων, έτσι και οι εικόνες που ζωντανεύουν μέσα από τα κείμενα των Γούλι και Λόρενς μπορούν να μας προσφέρουν αρκετές χρήσιμες πληροφορίες. Πρέπει λοιπόν να δώσουμε κάποια προσοχή και στο πώς περιγράφεται το φυσικό περιβάλλον σε αυτά τα κείμενα, ώστε να αποκτήσουμε μια αίσθηση για την έρημο.

Ο Λόρενς, και ο Γούλι, της Αραβίας

Γεννημένος το 1880, ο σερ Τσαρλς Λέοναρντ Γούλι –που έγινε γνωστός ως Λέοναρντ Γούλι– ήταν ο γιος ενός κληρικού, και η οικογενειακή παράδοση απαιτούσε να βαδίζει στα χνάρια του πατέρα του. Ωστόσο, η έλξη που του ασκούσε ανέκαθεν η αρχαιολογία, τον απομάκρυνε από τον προκαθορισμένο δρόμο του, και έτσι μετά την αποφοίτησή του από το Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, ανέλαβε τη θέση του Βοηθού Εφόρου στο Μουσείο Ασμόλεαν (Ashmolean) της Οξφόρδης. Άρχισε να δουλεύει μαζί με τον Λόρενς το 1912, στην Αίγυπτο.

Ο Τόμας Έντουαρντ Λόρενς ήταν οκτώ χρόνια νεότερος από τον Γούλι. Έχοντας επίσης σπουδάσει στην Οξφόρδη, ο Λόρενς είχε ως αντικείμενο μελέτης τα κάστρα των σταυροφόρων στην

Παλαιστίνη και ξεκίνησε το ανασκαφικό του έργο υπό την εποπτεία του φημισμένου αρχαιολόγου Ντέιβιντ Τζορτζ Χόγκαρθ το 1911. Μέσα σε λίγα μόνο χρόνια ανέπτυξε μιαν αξιοσημείωτη κατανόηση για την Αραβία και τους κατοίκους της, σημειώνοντας μεγάλη πρόοδο στο κατά τα άλλα τραχύ περιβάλλον της ερήμου. Η έντονα φιλοαραβική στάση του Λόρενς αποκαλύπτεται περίτρανα μέσα από το κλασικό αριστούργημά του *Οι επτά στύλοι της σοφίας* (*The Seven Pillars of Wisdom*), όπου εξιστορούνται οι εχθροπραξίες στην Αραβική Χερσόνησο και το οποίο εκδόθηκε το 1926.

Το 1913, ο Γούλι και ο Λόρενς ξεκίνησαν αρχαιολογικές ανασκαφές για λογαριασμό του Βρετανικού Μουσείου κοντά στην πόλη Τζεράμπλους¹¹ στον Άνω Ευφράτη, στην περιοχή όπου βάσει σοβαρών ενδείξεων βρισκόταν η αρχαία πρωτεύουσα των Χετταίων, η Κάρχεμις. Για να βρω περισσότερα στοιχεία σχετικά με την αποστολή των δυο συναδέλφων, περπάτησα τη μικρή απόσταση από το παλαιοβιβλιοπωλείο στο κεντρικό Λονδίνο, στο οποίο είχα ανακαλύψει την Έκδοση του Βασιλέως Ιακώβου, μέχρι μια κάπως λιγότερο ευπρεπισμένη, ασυνήθιστη ωστόσο περιοχή στην αμέσως επόμενη γωνία του δρόμου, εκεί όπου βρισκόταν η έδρα του Ταμείου Εξερεύνησης της Παλαιστίνης.

Το Ταμείο Εξερεύνησης της Παλαιστίνης ανήκε κάποτε στο βαρύ πυροβολικό της αρχαιολογίας. Έχοντας ιδρυθεί το 1856, ήταν η κύρια βρετανική εταιρεία που ειδικεύοταν στην εξερεύνηση των Αγίων Τόπων και παραμένει παγκοσμίως το παλαιότερο έγκυρο ίδρυμα μελετών του Λεβάντε ή της αρχαίας Μέσης Ανατολής. Σήμερα δεν είναι παρά μια σκιά του παλιού, καλού εαυτού του. Το εντυπωσιακό κτίριο που βρισκόταν κάποτε υπό το ιδιοκτησιακό καθεστώς του ιδρύματος, είναι τώρα εκμισθωμένο σε πιο εύπορους ενοίκους, ενώ οι χώροι του ιδρύματος έχουν περιοριστεί στο υπόγειο και σε ένα δωμάτιο κάτω από το κλιμακοστάσιο, των οποίων η επίπλωση αποτελείται από παράταιρες

αντίκες διαφορετικών εποχών. Παρά την τόσο πτωτική του πορεία, ωστόσο, το ίδρυμα επιβιώνει με σχετική άνεση, χάρη στα μισθώματα που εισπράττει. Πρόκειται για καλά νέα, καθώς το Ταμείο Εξερεύνησης της Παλαιστίνης, όπως και το πολυτελές βιβλιοπωλείο στην ίδια γειτονιά, αποτελεί ένα σπάνιο θησαυρό άξιο κάθε σεβασμού.

Τα πρώτα εκθέματα που αντίκρισα μέσα στο χώρο ήταν τα περιεχόμενα μιας μεγάλης μαονένιας συρταριέρας – τα θραύσματα κεραμικών σκευών που συγκέντρωσαν ο Γούλι και ο Λόρενς κατά την αποστολή τους στη Μέση Ανατολή. Πιο πέρα εκτίθετο μια πλήρης συλλογή βιβλίων που είχαν συγγράψει οι δύο συνάδελφοι, αν και εδώ, σε αντίθεση με τις πανάκριβες πρώτες εκδόσεις του παλαιοβιβλιοπωλείου, η σκόνη έκανε αισθητή την παρουσία της πάνω στους τόμους. Και υπήρχαν ακόμη περισσότερα. Σκούπισα με το χέρι ένα μαύρο κουτί που περιείχε ένα διπλό φάκελο αρχειοθέτησης, μέσα στον οποίο υπήρχαν, προς μεγάλη μου έκπληξη, τα φύλλα των αυθεντικών επιστολών, τόσο των χειρόγραφων όσο και των δακτυλογραφημένων, που είχαν ανταλλάξει μεταξύ τους και με συνεργάτες τους οι Λόρενς και Γούλι. Μερικά φύλλα είχαν γίνει εύθρυπτα, κάποια άλλα είχαν ξεθωριάσει κάπως ή είχαν λεκιαστεί από βροχή, αλλά όλα είχαν αρχειοθετηθεί με εξαιρετική σχολαστικότητα και συστηματικότητα, τυπικό χαρακτηριστικό όλων των συλλογών του ιδρύματος που πάντοτε περιβάλλει με στοργική σχεδόν επιμέλεια όλα του τα εκθέματα. Οι συγκεκριμένες επιστολές αποκαλύπτουν την ιστορία των αρχαιολογικών αποστολών του Γούλι και του Λόρενς στις βιβλικές χώρες, καθώς και την επακόλουθη μετατροπή αυτών των αποστολών σε στρατιωτικές επιχειρήσεις. Είχα ήδη αρχίσει να νιώθω την άμμο της ερήμου στα δάχτυλα των ποδιών μου.

Στο γύρισμα του εικοστού αιώνα, η εξερεύνηση της Παλαιστίνης μετατράπηκε σε ένα είδος διαγωνισμού μεταξύ της Βρε-

τανίας, της Γαλλίας, της Γερμανίας και της Ρωσίας, καθώς οι χώρες αυτές επιδίδονταν σε έναν ξέφρενο αγώνα δρόμου για την εύρεση ιστορικών στοιχείων που θα στήριζαν την αυθεντικότητα των βιβλικών κειμένων. Ο Γούλι και ο Λόρενς είχαν στοιχηματίσει πως μια συγκεκριμένη τοποθεσία, γνωστή στους ντόπιους ως Ελ-Καλαάτ (εντός των ορίων της περιοχής που οι Δυτικοί γνωρίζουν ως Τζεράμπλους), ένα πεταλόμορφο φυσικό ανάχωμα στον ποταμό Ευφράτη, ήταν η αρχαία Κάρχεμις.

Η Κάρχεμις ήταν ένα από τα σημαντικότερα ορόσημα της Παλαιάς Διαθήκης. Αυτή ήταν η αρχαία πρωτεύουσα των Χετταίων, το κράτος των οποίων πρωτοαναπτύχθηκε στην περιοχή της Μεσοποταμίας μεταξύ του 2000 και του 1700 π.Κ.Ε., και οι οποίοι, σύμφωνα με το κεφάλαιο της *Γενέσεως*, πούλησαν γη στον Αβραάμ. Αργότερα, γύρω στο 605 π.Κ.Ε., η Κάρχεμις αποτέλεσε το πεδίο μιας σημαντικής μάχης, κατά την οποία οι Βαβυλώνιοι, υπό την ηγεσία του Ναβουχοδονόσορος, νίκησαν τους Αιγυπτίους. Η ονομασία της πόλης εμφανίζεται σε αρχαίες βαβυλωνιακές πλάκες που χρονολογούνται στο 2000 π.Κ.Ε., καθώς και σε μια αιγυπτιακή αναφορά από το 1470 π.Κ.Ε. Η τελευταία, ωστόσο, ιστορική αναφορά στην Καρχέμιδα εντοπίζεται κάπου στον έβδομο π.Κ.Ε., και μετά χάνεται κάθε ίχνος της.

Οι περισσότεροι αρχαιολόγοι που αναζητούσαν την Καρχέμιδα, είχαν παραβλέψει εντελώς την Τζεράμπλους, αλλά το 1876 ο αρχαιολόγος Τζορτζ Σμιθ από το Βρετανικό Μουσείο, είχε παρατηρήσει κάποιες αντιστοιχίες μεταξύ των μνημείων της Τζεράμπλους και κάποιων γνωστών χεττιτικών μονολίθων που είχαν εντοπιστεί σε άλλες περιοχές. Καθώς περνούσε από την περιοχή, ο Σμιθ σημείωσε στο ημερολόγιό του τα εξής: «Μεγαλοπρεπής τόπος· τείχη κολοσσιαία· υψώματα με λείψανα του ανακτορικού συγκροτήματος· οκτώ χιλιάδες πόδια περίμετρος· πλείστα όσα αγάλματα και μονόλιθοι μετά επιγραφών εγχαράκτων·

Καρχέμιδος τόπος». Λίγο καιρό μετά από αυτή την επίσκεψη στην περιοχή ο Σμιθ πέθανε, αλλά αυτές οι ελάχιστες λέξεις στο ημερολόγιό του ήταν αρκετές για να παρακινήσουν τους διαδόχους του, τον Γούλι και τον Λόρενς, να ξεκινήσουν το δικό τους ταξίδι στην έρημο.

Πλήρως ενδεδυμένοι με τα χαρακτηριστικά ρούχα Άγγλων αρχαιολόγων, με πουκάμισο και ανάλογο παντελόνι, τζάκετ και χοντρόσολα παπούτσια, ο Γούλι και ο Λόρενς πήγαν και εξερεύνησαν οι ίδιοι το ύψωμα της ακρόπολεως στην όχθη του ποταμού Ευφράτη και κατέγραψαν σε χαρτογραφικό τους σχεδιάγραμμα τους εξωτερικούς προμαχώνες της τοποθεσίας. Πραγματοποίησαν ανασκαφές σε σημεία όπου κάποια λείψανα κτιρίων κέντριζαν το αρχαιολογικό τους δαιμόνιο, χτένιζαν το έδαφος σπιθαμή προς σπιθαμή αναζητώντας οποιοδήποτε χρήσιμο στοιχείο και σκίτσαραν σχέδια υπό κλίμακα. Φωτογράρισαν αναρίθμητα αγάλματα και εγχάρακτους λίθους, και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι τα περισσότερα αρχαιολογικά ευρήματα προέρχονταν από την Ελληνιστική ή από τη Συρορωμαϊκή περίοδο, τοποθετούνταν δηλαδή χρονικά μόνο σε μεταγενέστερους οικισμούς της περιοχής. Βρίσκονταν λοιπόν αντιμέτωποι με μια κλασική περίπτωση αρχαιολογικού αποπροσανατολισμού. Ακόμη και η ονομασία Τζεράμπλους δεν υποδήλωνε οποιαδήποτε σχέση με τους Χετταίους· είχε πρωτοεμφανιστεί κατά την αυξανόμενη αποίκιση της περιοχής σε πιο πρόσφατες εποχές από Τούρκους και Άραβες που είχαν μετοικήσει εκεί, δηλαδή πριν από μόλις τριακόσια ή τετρακόσια χρόνια.

Τότε μια αναπάντεχη ανακάλυψη ανέτρεψε τα πάντα· οι δυο συνάδελφοι ανακάλυψαν έξι χεττιτικά αγάλματα και πέντε πλάκες, ευρήματα τα οποία, σε συνδυασμό με κάποιες αρχαίες αναφορές για την ακριβή θέση της Καρχέμιδος, επιβεβαίωσαν την ταυτότητα της τοποθεσίας. Αρχαίες αναφορές από πηγές της

Αιγύπτου, της Ασσυρίας και του Ισραήλ εντόπιζαν την πόλη κοντά στον Ευφράτη ποταμό· μία συγκεκριμένη πηγή μάλιστα, ανέφερε ρητά πως η πόλη βρισκόταν κάπου στη δυτική ή συριακή πλευρά του ποταμού, ενώ κάποιες απεικονίσεις της ακροπόλεως της Καρχέμιδος που είχαν βρεθεί στις ορειχάλκινες πύλες της πόλης Μπαλαβάτ, αποκάλυπταν μια τοποθεσία ακριβώς στις όχθες του ποταμού. Τέλος, κάποια αρχαία αιγυπτιακά αρχεία την τοποθετούσαν κοντά στην περιοχή του Τιλ-Μπαρσίπ, το σημερινό Τελ Αχμάρ. Και πάλι, όλα αυτά ταίριαζαν με την Τζεράμπλους. Με όλα αυτά τα δεδομένα, ήταν εμφανές ότι υπήρχε μόνο μία τοποθεσία σε ολόκληρη την περιοχή που είχε να επιδείξει μια εντυπωσιακή προχριστιανική ακρόπολη και οχυρωματικά τείχη στο σωστό σημείο, και αυτή η τοποθεσία ήταν το Ελ-Καλαάτ στην Τζεράμπλους. Η βιβλική Κάρχεμις είχε βρεθεί.

Στα τέλη του 1913, μια επιστολή που στάλθηκε στον Γούλι και στον Λόρενς από το Βρετανικό Υπουργείο Πολέμου στο Λονδίνο, τους ενημέρωνε πως έπρεπε να αναστείλουν τις ανασκαφές τους στην Καρχέμιδα. Η παραμονή τους εκεί τους είχε προσδώσει ένα επιπλέον πλεονέκτημα, πιο επιθυμητό για τις βρετανικές μυστικές υπηρεσίες απ' ό,τι τα κεραμικά θραύσματά τους – γνώριζαν πλέον την έρημο της Μέσης Ανατολής σαν την παλάμη του χεριού τους. Είχαν επίσης εξοικειωθεί με τους γηγενείς λαούς και μπορούσαν να παράσχουν πολύτιμες συμβουλές στα βρετανικά στρατεύματα για το πώς να εξασφαλίσουν την ανοχή ή ακόμη και τη φιλικότητα κάποιας τοπικής φυλής. Ο Λόρενς, για παράδειγμα, σημειώνει για τους Βεδουίνους, για τους Άραβες νομάδες της μεσανατολικής ερήμου: «Η πεποίθηση της ορθότητας της ισλαμικής τους πίστης διαποτίζει κάθε τους ενέργεια, κάθε τους σκέψη, κάθε θεμελιώδη συμπεριφορά της καθημερινής τους ζωής, και είναι τόσο βαθιά ριζωμένη στον πυρήνα της ίδιας τους της ύπαρξης, που ουσιαστικά δεν έχουν συ-

νειδητή επίγνωση της πίστης τους, εκτός και αν τους προκαλέσεις εναντιωνόμενος σε αυτήν. Η θρησκεία τους αποτελεί γι' αυτούς ένα τόσο αναπόσπαστο μέρος της φυσικής τάξης των πραγμάτων όπως ο ύπνος και η τροφή». Ενώ για τους Δυτικοευρωπαίους χριστιανούς εκείνης της εποχής – αλλά και της σημερινής – η θρησκεία εντάσσεται σε ένα πεδίο της ανθρώπινης δραστηριότητας που ουσιαστικά οφείλουμε να διαχωρίζουμε από την υπόλοιπη ζωή μας, για τον μουσουλμάνο Βεδουίνο και για τους Ιουδαίους της *Παλαιάς Διαθήκης* αποτελούσε ένα τόσο εγγενές στοιχείο της ζωής και της νοοτροπίας τους, που δεν ένιωθαν την ανάγκη να του κρεμάσουν οποιαδήποτε ξεχωριστή ταμπέλα. Ακόμη και αν είμαστε σε θέση να συλλάβουμε διανοητικά αυτή τη διαφορά, δύσκολα θα συναισθανθεί ένας Δυτικός τις ψυχολογικές επιπτώσεις μιας τόσο διαφορετικής νοοτροπίας· αξίζει πάντως να έχουμε στο μυαλό μας αυτή τη διάκριση για να ακολουθήσουμε καλύτερα τη συλλογιστική του παρόντος βιβλίου.

Το Υπουργείο Πολέμου απομάκρυνε τον Λόρενς και τον Γούλι από την αρχαιολογική αποστολή του Βρετανικού Μουσείου και τους έθεσε υπό την εποπτεία του Ταμείου Εξερεύνησης της Παλαιστίνης. Με την καινούργια τους ιδιότητα πλέον, απεστάλησαν στην έρημο του Νεγκέβ (στο σημερινό νότιο Ισραήλ), στις ερήμους στα βορειοανατολικά της χερσονήσου του Σινά, στην κοιλάδα Αράμπα η οποία βρίσκεται ακριβώς νοτίως της Νεκράς Θάλασσας, και συγκεκριμένα σε μια περιοχή εκεί κοντά που στη Βίβλο αποκαλείται «Έρημος του Ζιν» και αναφέρεται ως γειτνιάζουσα της Καντές-Μπαρνέα, του «ιερού τόπου της περιπλάνησης των Ισραηλιτών στην έρημο», όπως περιγράφεται στο βιβλίο της *Εξόδου*. Η επίσημη αποστολή τους ήταν να διεξαγάγουν μian αρχαιολογική έρευνα στην ευρύτερη περιοχή, ο πραγματικός όμως στόχος ήταν να παράσχουν κάλυψη στον βρετανικό στρατό για τη χαρτογράφηση του τόπου. Εκείνη την

εποχή, η περιοχή αποτελούσε τμήμα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, για την οποία υπήρχαν υποψίες πως ήταν φιλικά προσκείμενη στη Γερμανία, ενώ η Αίγυπτος και η χερσόνησος του Σινά βρίσκονταν υπό τον έλεγχο της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Παρά τον καινούργιο ρόλο τους ως πρακτόρων της βρετανικής αντικατασκοπίας, ο Λόρενς και ο Γούλι συνέχισαν να αντιμετωπίζουν την επίσημη αρχαιολογική τους αποστολή με εξαιρετική σοβαρότητα, και έθεσαν στους εαυτούς τους ως προσωπικό στόχο τον εντοπισμό της βιβλικής Καντές-Μπαρνέα. Η Έξοδος και η περιπλάνηση των αρχαίων Ισραηλιτών στην έρημο είναι από τα βασικότερα σημεία στην *Παλαιά Διαθήκη*, και η Καντές-Μπαρνέα ήταν το μέρος που χρησίμευσε ως αρχηγείο των Ισραηλιτών κατά τα τριάντα οκτώ από τα σαράντα χρόνια της επιβληθείσας ως τιμωρίας περιπλάνησής τους. Κάποια ιστορικά στοιχεία που να στηρίζουν τις αφηγήσεις για την περιπλάνηση στην έρημο, θα ήταν πραγματικά πολύτιμη για τη βιβλική αρχαιολογική επιστήμη.

Το 1913, τα πρώτα εξωβιβλικά στοιχεία για την ύπαρξη ενός λαού ονόματι Ισραήλ είχαν αποκαλυφθεί στη στήλη του φαραώ Μερνεπτά· επρόκειτο για κείμενα λαξευμένα σε πέτρα τα οποία είχαν ανακαλυφθεί το 1896 από τον Βρετανό αιγυπτιολόγο Φλίντερς Πέτρι στις Θήβες εντός του ταφικού ναού του φαραώ Μερνεπτά, ο οποίος βασιλεύσε στην Αίγυπτο από το 1213 μέχρι το 1204 π.Κ.Ε. περίπου. Η στήλη έχει τοποθετηθεί χρονικά μεταξύ του 1210 και του 1207 π.Κ.Ε., γεγονός που έχει οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι τότε εμφανίστηκαν και οι Ισραηλίτες ως εθνοτική ομάδα. Εξακολουθούσε όμως να υπάρχει τραγική έλλειψη επαρκών αποδεικτικών στοιχείων.

Όπως παραδέχτηκε ο Λόρενς, διάφοροι Γάλλοι, Γερμανοί, Αμερικανοί και Άγγλοι περιηγητές είχαν ήδη καταγράψει και σχεδιάσει αρκετά λεπτομερώς τους κυριότερους αρχαιολογικούς

χώρους στην έρημο Νεγκέβ. Ωστόσο, ο ίδιος και ο Γούλι ήταν σε θέση να προσθέσουν αυτό το κάτι παραπάνω στις έρευνές τους. Καθοριστικής σημασίας ήταν το γεγονός ότι και οι δύο μιλούσαν την αραβική γλώσσα με απόλυτη ευχέρεια, και έτσι κατάφεραν να δώσουν νέο νόημα στις προγενέστερες απεικονίσεις των λειψάνων των βιβλικών τόπων. Εκτός όμως από αυτά τα γνωστά σχέδια στα οποία έχουν αποτυπωθεί με αρχιτεκτονική ακρίβεια τα ερείπια των οχυρών και οι συλημένοι τάφοι, οι Γούλι και Λόρενς εξέτασαν επίσης τα θραύσματα των αγγείων και των κανατών, προκειμένου να νιώσουν και να περιγράψουν με ενάργεια καθημερινές σκηνές της ζωής των Ισραηλιτών, όπως τις ιεροτελεστίες των γευμάτων τους με το κρασί να ρέει άφθονο, τις φωνές και τα γέλια να δονούν τον αέρα και τις φωτιές να τριζοβολούν στο βάθος, ατμόσφαιρα που εμπλουτιζόταν στα κείμενα των διάσημων αρχαιολόγων με την ενσωμάτωση στοιχείων από τη συμβίωσή τους με τους ντόπιους που τους συνόδευαν. Μια βαθιά κατανόηση του τρόπου ζωής και της σοφίας των Ισραηλιτών, βοήθησε τους αρχαιολόγους να δούνε τη βιβλική έρημο μέσα από εκείνα τα αρχαία μάτια και να νιώσουν πώς πρέπει να αντιμετωπίζε ο λαός του Ισραήλ τις καθημερινές προκλήσεις αυτού του αφιλόξενου περιβάλλοντος.

Παλαιότερα είχε διατυπωθεί η υπόθεση ότι η Αϊν Καντίς (η οποία σήμερα βρίσκεται στα σύνορα Αιγύπτου και Ισραήλ) ήταν η αρχαία Καντές-Μπαρνέα, αν και η εγκυρότητα του βασικότερου αποδεικτικού στοιχείου ήταν αμφίβολη. Ο Γούλι και ο Λόρενς συνειδητοποίησαν ότι αυτή ήταν μια χώρα νομάδων, ανθρώπινων κοινοτήτων που μετακινούνταν συνεχώς ανάλογα με τις περιβαλλοντικές συνθήκες και τις μεταξύ τους συγκρούσεις. Στην ιστορία της περιοχής θα πρέπει να υπήρχαν συνεχείς μετακινήσεις ανθρώπων ή και μετατοπίσεις οικισμών, και έτσι συχνά όχι μόνο χάνονταν τα ονόματα ολόκληρων κωμοπόλεων και

χωριών, αλλά ακόμη και όταν ανακτώνταν, ήταν αδύνατο να συνδυαστούν ξανά με τις αρχικές τους τοποθεσίες. Ήταν κάτι συνηθισμένο ένα ολόκληρο χωριό να μετακινείται όταν η πηγή του στέρευε και κάποια άλλη ανέβλυζε σε μια διπλανή κοιλάδα. Δεν μπορείς να παρέχεις καλή υπηρεσία στην επιστήμη της αρχαιολογίας χρησιμοποιώντας μια σύγχρονη πηγή νερού ως απόδειξη ύπαρξης ενός συγκεκριμένου αρχαίου οικισμού, όπως είχαν κάνει κάποιοι σε αυτή την περίπτωση.

Ο Γούλι και ο Λόρενς ανέλαβαν να διορθώσουν τα λάθη του παρελθόντος. Έφτασαν στη Γάζα στις αρχές Ιανουαρίου του 1914, όπου εφοδιάστηκαν με όλα τα αναγκαία, όπως τρόφιμα και σκηνές. Από τη Γάζα ακολούθησαν μια διαδρομή μέχρι τη Βηρσαβεέ, η οποία περνούσε μέσα από μια πλατιά, κυματιστή πεδιάδα με βαθύ πλούσιο χώμα, και παρόλο που τώρα δεν είχε καθόλου δέντρα ή σπίτια, υπήρχαν παντού ενδείξεις ότι κάποτε είχε ακμάσει εκεί ένας παλαιότερος και πιο μόνιμος πολιτισμός. Νοτίως της Βηρσαβεέ το τοπίο άλλαζε. Η κυματιστή κοιλάδα έδινε τη θέση της σε γυμνούς λόφους και ξερά υψώματα με αποθέσεις χαλαρού αμμοχάλικου και πυριτόλιθου πάνω από ένα μαλακό ασβεστολιθικό υπόστρωμα. Η χώρα έδινε την εντύπωση μιας ατελείωτης ερήμου, αν και κάποιες μισογκρεμισμένες ξερολιθιές σε άκρες αναβαθμίδων έδειχναν ότι εκεί είχαν κάποτε καταβληθεί φιλόπονες προσπάθειες αξιοποίησης του λιγοστού χώματος.

Αυτή η σύντομη περιγραφή της περιοχής που θα συνεχιστεί και στις επόμενες παραγράφους, βασίζεται στα τοπία που ζωντάνεψαν με τα γλαφυρά κείμενά τους ο Λόρενς και ο Γούλι. Θα προσέξετε ότι από τις εξαιρετικά λεπτομερείς τους περιγραφές απουσιάζει οποιαδήποτε αναφορά σε ζώα. Ενδιαφέρον. Έχουμε δύο αρχαιολόγους που μεταφέρονται νοερά στο αρχαίο Ισραήλ, περιγράφουν μια τόσο αξιοσημείωτης έκτασης περιοχή, και δεν υπάρχει ούτε μία αναφορά σε οποιοδήποτε ζώο! Η σημασία αυ-

τής της εμφανούς έλλειψης πανίδας θα καταδειχθεί στα τελευταία κεφάλαια αυτού του βιβλίου.

Καθώς ο Γούλι και ο Λόρενς πλησίαζαν στα ερείπια της Χαλάσα (Khalasa), τα ξερά υψώματα έδιναν τη θέση τους σε πλατείς, χαμηλούς αμμόλοφους με διάσπαρτα χαμόδεντρα. Το τοπίο γινόταν όλο και πιο επίπεδο και ομοιόμορφο, και λίγο πιο πέρα υπήρχε μια πεδιάδα με ελαφρύ αλλά εύφορο χώμα, τη μεγαλύτερη έκταση της οποίας αξιοποιούσαν ως καλλιεργήσιμη γη οι Άραβες, των οποίων οι σκηνές βρίσκονταν συγκεντρωμένες κοντά σε μια πηγή νερού. Η επόμενη στάση του Γούλι και του Λόρενς, κοντά στα ερείπια της Εζμπεϊτά (Esbeita), αποκάλυψε ένα εντελώς αντίθετο τοπίο, μια μεγάλη ζώνη μετακινούμενης άμμου στις άκρες της οποίας υπήρχαν ξερά υψώματα που έφταναν μέχρι δεκαπέντε μέτρα ύψος. Μόνο τα κοντά θαμνώδη αρμυρίκια, που αποτελούν χαρακτηριστικό γνώρισμα του μεγαλύτερου τμήματος στα βόρεια της χερσονήσου του Σινά, θα μπορούσαν ενδεχομένως να επιβιώσουν σε αυτό το αμμώδες περιβάλλον. Πιο πέρα, η άμμος έδινε με τη σειρά της ξανά τη θέση της σε τραχείς ασβεστολιθικούς λόφους, πάνω στους οποίους ο Γούλι και ο Λόρενς σημείωσαν την ύπαρξη στρωμάτων πυριτολιθικών πετρωμάτων, γεγονός που υποδήλωνε κάποιο βαθμό γεωλογικής γνώσης από μέρους τους. Η περιοχή αυτή είχε υπάρξει κάποτε θάλασσα, και το ίζημα που είχε κατακαθίσει στον πυθμένα είχε μετατραπεί σε συμπαγές πέτρωμα. Οι πολλές διαφορετικές αποθέσεις ιζήματος που είχαν σχηματιστεί με το πέρασμα του χρόνου ήταν τα πετρώματα που έβλεπε κανείς σήμερα, αποτέλεσμα της γεωλογικής δραστηριότητας που προκάλεσε την ανύψωση του πυθμένα πάνω από τη στάθμη της θάλασσας.

Σε κάποιο σημείο η κοιλάδα μεταξύ των λόφων διακοπτόταν απότομα, και εκεί ο Γούλι και ο Λόρενς αντίκρισαν τη μεγαλειώδη θέα του ουάντι¹² Μιγκρί (Migrith). Αυτή η αρχέγονη κοίτη

ήταν στο μεγαλύτερο μέρος της ξερή και άγονη, γεμάτη με μακριές βραχώδεις ράχες κοκκινωπού πυριτόλιθου να προεξέχουν μεταξύ αμμωδών εκτάσεων με λιγοστά χαμόδεντρα· όμως σε μια μικρή κοιλάδα στο μέσον του ουάντι έρρεε ένα ποταμάκι που έδινε ζωή σε κάποιους περιτοιχισμένους κήπους καταμεσής των ερειπίων αρχαίων κτισμάτων. Προχωρώντας στην επόμενη μικρή κοιλάδα, κάθε υποψία εύφορων συνθηκών είχε εξαφανιστεί, και το μόνο που έβλεπαν ήταν και πάλι μετακινούμενη άμμος και χαμόδεντρα. Υπήρχε περισσότερη χλωρίδα, αλλά διόλου πανίδα.

Σκαρφαλώνοντας πάνω από λόφους καλυμμένους με θραύσματα βράχων, σ' ένα εντυπωσιακό ορεινό τοπίο, έστω και χωρίς ίχνος ζωής, ο Γούλι και ο Λόρενς προσέγγισαν την Αϊν Καντίς κατά τα τέλη του Ιανουαρίου του 1914. Σε μια κοιλάδα συνάντησαν μερικούς Άραβες νομάδες που είχαν στήσει πέντε σκηνές γύρω από ένα πρόχειρο πηγάδι – ακόμη ένα στοιχείο που εντάσσει τους σύγχρονους ντόπιους στο συνεχές ενός αρχαίου τρόπου ζωής. Μετά ολοκλήρωσαν την επίπονη πορεία τους, περνώντας μέσα από τους λόφους που περιέβαλλαν την κοιλάδα της Αϊν Καντίς. Αφού εξέτασαν προσεκτικά τα ερείπια στην Αϊν Καντίς, οι δυο συνάδελφοι χωρίστηκαν, και ο Λόρενς κατευθύνθηκε νότια ενώ ο Γούλι επέστρεψε στο βορρά.

Στο βιβλίο τους με τίτλο *Η Έρημος του Ζιν*, το οποίο εκδόθηκε το 1915 από το Ταμείο Εξερεύνησης της Παλαιστίνης, ο Γούλι και ο Λόρενς περιγράφουν τα τελευταία απομεινάρια κάποιων πρόχειρων ξερολιθιών στις πλευρές της κοιλάδας της Αϊν Καντίς. Εδώ αναφέρουν την ύπαρξη υστεροχριστιανικών ευρημάτων, και συγκεκριμένα οκτώ φτωχικών κυκλικών τάφων, μερικών βυζαντινών κεραμικών σκευών και των θεμελίων μιας αγροικίας. Άλλα όμως αρχαιολογικά ευρήματα, ιδιαίτερα κάποια που να σχετίζονται με τους αρχαίους Ισραηλίτες, δεν υπήρ-

χαν. Παρ' όλα αυτά, η γεωγραφική διαμόρφωση της περιοχής αποτελούσε μια σημαντική ένδειξη πως εδώ βρισκόταν όντως η αρχαία Καντές-Μπαρνέα.

Προς τα δυτικά εκτεινόταν ο Νταρμπ ελ-Σουρ, ο αρχαίος δρόμος από τη Χεβρώνα προς την Αίγυπτο, τον οποίο θα μπορούσαν να ακολουθήσουν οι προπάτορες των Ισραηλιτών για να επιστρέψουν στην Αίγυπτο.¹³ Ο ίδιος δρόμος προς βορράν οδηγούσε προς τη Χεβρώνα, από την οποία οι αρχαίοι Ισραηλίτες κατάσκοποι είχαν επισκεφθεί τη Γη της Επαγγελίας.¹⁴ Προς το νότο ξεκινούσε ο κεντρικός δρόμος προς την Αιλών, η οποία ήταν ένας από τους σταθμούς των Ισραηλιτών κατά την Έξοδό τους.¹⁵ Τέλος, προς τα ανατολικά ξεκινούσαν κάποιοι δρόμοι που οδηγούσαν σε διάφορα σημεία του μεγάλου ουάντι Αράβα και του όρους Ωρ. Βλέπουμε, λοιπόν, ότι εκεί βρίσκονταν ουσιαστικά όλοι οι δρόμοι τους οποίους είχαν χρησιμοποιήσει οι αρχαίοι Ισραηλίτες. Συνυπολογίζοντας αυτά τα στοιχεία μετά την τοπογραφική τους ανάλυση της τοποθεσίας, ο Γούλι και ο Λόρενς κατέληξαν με βεβαιότητα στο συμπέρασμα ότι η Αϊν Καντίς ήταν πράγματι η περιοχή στην οποία κάποτε βρισκόταν η Καντές-Μπαρνέα.

Σήμερα βρίσκονται σε εξέλιξη αρκετές μελέτες επιστημόνων που επανερμηνεύουν τα ευρήματα όχι μόνο των Γούλι και Λόρενς, αλλά και όλων εκείνων των πρώτων αρχαιολόγων, υπό το πρίσμα του νέου ακαδημαϊκού τομέα της συροπαλαιστινιακής αρχαιολογίας. Όλη αυτή η προσπάθεια αντανακλά μια πολύ σημαντική θεωρητική και μεθοδολογική αλλαγή, μια επανάσταση που έχει θέσει στο περιθώριο την παλιά «βιβλική αρχαιολογία». Πιο συγκεκριμένα, δεν υπάρχει πια η απαίτηση να στηρίζονται οι ήδη υπάρχουσες πεποιθήσεις από τα αποτελέσματα των αρχαιολογικών ερευνών. Το σημείο αιχμής αποτελεί πλέον η ανακάλυψη των όποιων ευρημάτων μέσω συστηματικών και οργανωμένων ανασκαφών, και όχι η ελπίδα της επιβεβαίωσης παλαιό-

τερων πεποιθήσεων και προσδοκιών. Αυτό, φυσικά, δε σημαίνει ότι η βιβλική αρχαιολογία ήταν στο σύνολό της προκατειλημμένη· είναι γεγονός όμως ότι οι νέες μεθοδολογίες έχουν τύχει ενθουσιώδους υποδοχής, καθώς τα διάφορα ευρήματα καταγράφονται όπως ακριβώς είναι τη στιγμή της ανακάλυψής τους, επιτρέποντας έτσι τη διατύπωση νέων ερμηνειών ανά πάσα στιγμή στο μέλλον, ανάλογα με τις όποιες αλλαγές στην προοπτική και το βάρος των αποδεικτικών στοιχείων.

Ένα στοιχείο ιδιαίτερης σημασίας για την υπόθεσή μας είναι η σύγχρονη ανάλυση κάποιων απανθρακωμένων οργανικών υπολειμμάτων από την περιοχή της Αϊν Καντίς που πραγματοποίησε κατά τη δεκαετία του 1980 ο γεωαρχαιολόγος Χέντρικ Μπρούινς (Hendrik Bruins) με τη βοήθεια της ραδιοχρονολόγησης. Μαζί με τον αρχαιολόγο συνάδελφό του Γιοχάνες βαν ντερ Πλιχτ (Johannes van der Plicht), ο Μπρούινς υπολόγισε πόσο μειωμένα ήταν τα άτομα του άνθρακα σε αυτά τα απομεινάρια ανθρώπινης δραστηριότητας. Η ακριβής αυτή μέθοδος έδωσε μια χρονολογία κάπου στη δεύτερη χιλιετία π.Κ.Ε., την εποχή, δηλαδή, της σαραντάχρονης πορείας των Ισραηλιτών. Πριν από την ανάλυση του Μπρούινς, έτεινε να παγιωθεί η άποψη στην επιστημονική κοινότητα ότι η Αϊν Καντίς ουδέποτε είχε κατοικηθεί από ανθρώπους εκείνης της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου. Τώρα όμως αποδεικνυόταν ότι ο Γούλι και ο Λόρενς είχαν δίκιο· είχαν όντως εντοπίσει την αρχαία Καντές-Μπαρνέα.

Μια ακόμη συναρπαστική απόδειξη για την ιστορική ακρίβεια της Βίβλου ανακαλύφθηκε το 2007. Ο Αυστριακός δρ Μίχαελ Γιούρσα (Michael Jursa) του τομέα της συροπαλαιστινιακής αρχαιολογίας είναι ένας από τους ελάχιστους ακαδημαϊκούς στον κόσμο που έχουν την ικανότητα να διαβάζουν τη σφηνοειδή γραφή. Κάποια στιγμή αφότου είχε ξεκινήσει να αποδίδει εκ νέου τα κείμενα των βαβυλωνιακών πλακών του Βρετανικού

Μουσείου, με τα οποία αρκετοί πριν από αυτόν είχαν ασχοληθεί διεξοδικά –έστω και ξεκινώντας πολύ καιρό μετά την εκσκαφή τους– ξαφνικά έκανε την εμφάνισή του ένα οικείο όνομα.

Παρότι για τη ματιά ενός μη ειδικού, όπως είμαστε οι περισσότεροι, όλες οι πλάκες με σφηνοειδή γραφή είναι πανομοιότυπες, είναι γεγονός ότι κάποιες φορές περιέχουν ολόκληρους θησαυρούς, αν και δεν είναι πάντα τόσο εμφανείς. Η ανακάλυψη του Γιούρσα ήταν η περιγραφή μιας συνηθισμένης εμπορικής συναλλαγής που είχε λάβει χώρα το 595 π.Κ.Ε. Όλα αυτά μπορεί να φαίνονται ίσως λιγάκι βαρετά έως τώρα, αλλά εκτός από την ημερομηνία, η πλάκα αποκάλυπτε και το όνομα ενός συγκεκριμένου αξιωματούχου, κάποιου με το όνομα Ναβουσαρείς. Η επιβεβαίωση ότι ο Ναβουσαρείς ήταν όντως υπαρκτό πρόσωπο, και μάλιστα ήταν ο «επικεφαλής ευνούχος» του Ναβουχοδονόσορος το 595 π.Κ.Ε., αποδείχτηκε πολύτιμη. Σύμφωνα με το κεφάλαιο 39 του βιβλίου του Ιερεμία, κάποιος αξιωματούχος ονόματι Ναβουσαρείς βρισκόταν μαζί με τον ίδιο το βασιλιά Ναβουχοδονόσορα Β΄ στην πολιορκία της Ιερουσαλήμ, η οποία όπως είναι γνωστόν έλαβε χώρα το 587 π.Κ.Ε.

Το να βρεθεί σε μια πλάκα σφηνοειδούς γραφής μια αναφορά σε κάποιο πρόσωπο που συνδέεται άμεσα με εκείνους τους αξιοσημείωτους καιρούς είναι ένα γεγονός αρκετά σπάνιο από μόνο του· το να βρεθούν όμως αποδείξεις από εξωβιβλικές πηγές για την ύπαρξη κάποιου ανθρώπου που κατονομάζεται στην *Παλαιά Διαθήκη* –πέρα από τους διάφορους βασιλείς– είναι απίθανο σπάνιο.

Ακόμη και ο σπουδαίος Λέοναρντ Γούλι αγνόησε τη σημασία ενός εκ των ευρημάτων του. Το Σεπτέμβριο του 1922 και αφού είχε περάσει δύο ολόκληρα χρόνια ως αιχμάλωτος πολέμου, διάστημα κατά το οποίο ο φίλος του ο Λόρενς είχε πια αποσυρθεί από την αρχαιολογία, ο Γούλι ετοίμασε εκ νέου τις εκ-

στρατευτικές αποσκευές του και μαζί με τους βοηθούς του, επιβιβάστηκε σε ένα ατιμόπλοιο με προορισμό τη Μέση Ανατολή. Κατευθυνόταν στην Μπάσρα του σημερινού Ιράκ για να ηγηθεί των ανασκαφών που είχαν αναλάβει από κοινού το Βρετανικό Μουσείο και το Πανεπιστήμιο της Πενσυλβανίας στην αρχαία τοποθεσία της Ουρ, τον τόπο γεννήσεως του Αβραάμ. Η Ουρ αποτελούσε επίσης τον τόπο ταφής πολλών μελών της αριστοκρατικής τάξης των Σουμερίων. Οι Σουμεριοί πρωτοεμφανίστηκαν το 7000 π.Κ.Ε., και μέχρι το 3000 π.Κ.Ε. είχαν ιδρύσει μια σειρά πόλεων-κρατών για να ελέγχουν την περιοχή, γνωστή ως Μεσοποταμία, μεταξύ των ποταμών Τίγρη και Ευφράτη. Στην Ουρ, ο Γούλι ανακάλυψε κάποιους τύμβους με τεράστιο υλικό πλούτο. Στο εσωτερικό αυτών των τύμβων υπήρχαν ζωγραφικές απεικονίσεις του αρχαίου σουμεριακού πολιτισμού που και αυτές μας παρείχαν τη δυνατότητα μιας έστω και φευγαλέας ματιάς στον τρόπο ζωής των ανθρώπων κατά τους βιβλικούς χρόνους. Το τηλεγράφημα που απέστειλε ο Γούλι προς το Πανεπιστήμιο της Πενσυλβανίας –διατυπωμένο στη λατινική, προς αποφυγήν υποκλοπής του μηνύματός του– ανέφερε τα εξής: «Ανακάλυψα τον ανέπαφον τάφο, λιθόκτιστον και με θόλο πλινθόκτιστο, της βασίλισσας Πουάμπι ενδεδυμένης χιτώνα μετά ενυφανθέντων πολυτίμων λίθων, κορώνης ανθέων και μορφών ζώων. Τάφος μεγαλοπρεπής, πλήρης κοσμημάτων και χρυσών κυπέλλων».

Αυτός ήταν ο πιο πλούσιος σε ευρήματα τάφος, και μάλιστα ανέγγιχτος από τυμβωρύχους, που ανακάλυψε ο Γούλι: Ο τάφος της «βασίλισσας» Που-Άμπι, εντός του οποίου βρέθηκε θαμμένη η ηλικίας τεσεράμισι χιλιάδων ετών σορός της, μεταξύ δύο δούλων τους οποίους πιθανότατα είχαν δηλητηριάσει πριν από την ταφή τους δίπλα στη βασίλισσά τους, ώστε να συνεχίσουν να την υπηρετούν και στη μετά θάνατον ζωή. Μεταξύ των καλοδιατηρημένων αντικειμένων από χρυσό, ασήμι και λα-

ζουρίτη υπήρχε η αριστοτεχνικά σκαλισμένη κυλινδρική σφραγίδα της που οδήγησε στην επιβεβαίωση της ταυτότητας της Που-Άμπι.

Τώρα πια το έργο του Γούλι, χωρίς καλά καλά να επιθυμεί κάτι τέτοιο, είχε αρχίσει να αποκτά παγκόσμια φήμη. Η συγκεκριμένη ανακάλυψη έτυχε της ίδιας ενθουσιώδους υποδοχής όπως και η ανακάλυψη του τάφου του Τουταγχαμών επίσης το 1922 στην Αίγυπτο (ο οποίος τάφος χρονολογούνταν τουλάχιστον χίλια χρόνια μετά από αυτόν της Που-Άμπι). Αποτέλεσε μάλιστα τη βασικότερη έμπνευση της Άγκαθα Κρίστι για τη συγγραφή του βιβλίου της με τίτλο *Φόνος στη Μεσοποταμία*.

Η λεπτομερής κυλινδρική σφραγίδα έκανε τον Γούλι να πιστεύει ότι είχε ανακαλύψει τον τάφο κάποιου διακεκριμένου, βασιλικής μάλιστα καταγωγής, προσώπου. Μια δεύτερη όμως σφραγίδα που αποκαλύφθηκε από τον Γούλι στην Ουρ, σαφώς λιγότερο εντυπωσιακή με το απλό νομισματοειδές σχήμα της και λιγοστά εγχάρακτα σύμβολα, έτυχε μιας εντελώς λανθασμένης ερμηνείας. Ο Γούλι προσδιόρισε πρόχειρα τα σύμβολα είτε ως γράμματα της αραμαϊκής γλώσσας είτε της περσικής γλώσσας παχλεβί. Κάποιες μετέπειτα συγκρίσεις με άλλα αρχαία κείμενα οδήγησαν σε μια καινούργια και πιο εμπεριστατωμένη ερμηνεία των συμβόλων και αποκάλυψαν το όνομα «Χαμώς-νάθαν», που ανήκε στον κάτοχο της σφραγίδας. Το πρώτο συνθετικό του ονόματος είναι το όνομα του θεού που λάτρευε ο συγκεκριμένος άνθρωπος· το δεύτερο συνθετικό είναι το ρήμα που σημαίνει «έχει δώσει». Ο κάτοχος λοιπόν της σφραγίδας λάτρευε τον θεό Χαμώς και ζούσε στην Ουρ κατά τον έβδομο αιώνα π.Κ.Ε. Δεδομένου ότι ο Γιαχβέ ήταν ο θεός των Ιουδαίων, ο Χαμώς περιγράφεται στην *Παλαιά Διαθήκη* ως ο θεός των Μωαβιτών που κατοικούσαν στην Ουρ. Συνεπώς, το αρχαιολογικό εύρημα βρισκόταν σε πλήρη συμφωνία με το βιβλικό κείμενο

και παρείχε σημαντικά στοιχεία για την τεκμηρίωση της ιστορικότητας της Βίβλου.

Έτσι λοιπόν, ο Γούλι και ο Λόρενς είχαν ανακαλύψει τις αυθεντικές τοποθεσίες της Καρχέμιδος και της Καντές-Μπαρνέα, πόλεων που αναφέρονται στην *Παλαιά Διαθήκη* ως τόποι σημαντικών γεγονότων στη βιβλική ιστορία. Στη συνέχεια η αρχαιολογική σκαπάνη του Γούλι έφερε στο φως την πόλη της Ουρ, παρέχοντάς μας πολύτιμες πληροφορίες για τους Σουμέριους κατοίκους της οι οποίοι αργότερα απορροφήθηκαν από ένα μεγαλύτερο μεσοποταμιακό πολιτισμό, όπως ακριβώς περιγράφεται στην *Παλαιά Διαθήκη*. Όλα αυτά αποτελούν ισχυρές και χειροπιαστές αποδείξεις ότι τα ιστορικά γεγονότα που παρουσιάζονται στη Βίβλο είναι πραγματικά, ή ότι τουλάχιστον βασίζονται σε αλήθειες. Είδαμε επίσης πως υπάρχουν αποδεικτικά στοιχεία για την ύπαρξη του ευνούχου Ναβουσαρέως την εποχή που λέγεται ότι ήταν παρών στην πολιορκία της Ιερουσαλήμ. Είναι εμφανές ότι τα μέρη στα οποία φέρεται να έζησαν οι πρωταγωνιστές αυτών των ιστοριών, ήταν υπαρκτά, όπως εξίσου υπαρκτοί φαίνεται πως ήταν κάποιοι τουλάχιστον από εκείνους τους ανθρώπους που αναφέρονται στη Βίβλο.

Φυσικά, υπάρχουν πολλές ακόμη περιπτώσεις όπου τα ευρήματα αρχαιολογικών ερευνών στηρίζουν την ιστορικότητα του βιβλικού κειμένου. Εντός της επικράτειας του σύγχρονου Ιράκ υπάρχουν δεκάδες χιλιάδες αρχαιολογικών χώρων που συνδέονται άμεσα με τοποθεσίες που αναφέρονται στην *Παλαιά Διαθήκη*. Πέρα από την περίπτωση της Ουρ και των επιβλητικών ερειπίων του ζιγκουράτ (του βαθμιδωτού πύργου-ναού) της πόλης, η Νινευί (που εντοπίζεται στη σημερινή Μοσούλη), μια πόλη που ιδρύθηκε από μίαν άλλη γνωστή φυσιογνωμία της Βίβλου, τον Νεμρώδ, και περιβαλλόταν από ένα τείχος μήκους δεκαπέντε χιλιομέτρων, αποκαλύφθηκε μέσα από την ανακάλυψη της

βιβλιοθήκης του Ασουρμπανιπάλ. Στη βιβλιοθήκη βρέθηκαν γύρω στα χίλια πεντακόσια διαφορετικά κείμενα, συμπεριλαμβανομένου του φημισμένου Έπους του Γκιλγκαμές στο οποίο περιγράφεται η ιστορία ενός κατακλυσμού παρόμοιου με εκείνον που περιγράφεται στο βιβλίο της *Γενέσεως*.

Σε μια απόσταση δεκαπέντε χιλιομέτρων νοτίως του Κιρκούκ, της πετρελαϊκής πρωτεύουσας του βόρειου Ιράκ, η βιβλική πόλη Νούζι (Nuzi) –ένα κέντρο του πολιτισμού των Χουρριτών (ο οποίος περιλάμβανε τους Χορραίους, τους Φερεζαίους και τους Ιεβουσαίους που αναφέρονται στην *Παλαιά Διαθήκη*)– εντοπίστηκε μετά από την ανακάλυψη περίπου τρισεήμισι χιλιάδων πήλινων πλακών που χρονολογούνται μεταξύ του 1600 και του 1400 π.Κ.Ε. Σε αυτές τις πλάκες περιγράφονται αρχαίοι νόμοι και έθιμα, γεγονός που μας βοηθάει να αναπαραστήσουμε τις κοινωνικές, οικονομικές και νομικές συνθήκες που κυριαρχούσαν στην περιοχή λίγο πριν από τις εξεγέρσεις των Ισραηλιτών. Επίσης περιέχουν πολλές αναφορές τόσο σε σημαντικά πρόσωπα όσο και σε τόπους όπως περιγράφονται στην *Παλαιά Διαθήκη*. Δεν πρέπει φυσικά να παραλείψουμε την ίδια τη Βαβυλώνα, η οποία αναφέρεται αναρίθμητες φορές στη Βίβλο, όπως και πέντε από τους σημαντικότερους βασιλείς της.

Η Βαβυλώνα, η οποία επίσης ιδρύθηκε από τον Νεμρώδ, θεωρούνταν ένας ακόμη βιβλικός μύθος, ώσπου τον δέκατο ένατο αιώνα τα ίχνη της ανακαλύφθηκαν κατά τη διάρκεια αρχαιολογικών ανασκαφών κάπου στα ενενήντα χιλιόμετρα νοτίως της σύγχρονης Βαγδάτης. Στα ευρήματα συμπεριλαμβάνονταν τα θεμέλια του Πύργου της Βαβέλ και των βασιλικών ανακτόρων που είχαν χτιστεί από το βασιλιά Ναβουχοδονόσορα Β', το Βαβυλωνιακό Χρονικό στο οποίο καταγράφεται η κατάληψη της Ιερουσαλήμ από τον Ναβουχοδονόσορα το 597 π.Κ.Ε., και ο Κύλινδρος του Κύρου στον οποίο περιγράφεται η πτώση της πό-

λης το 539 π.Κ.Ε. Όταν η Βαβυλώνα, μία από τις πιο φημισμένες πόλεις του αρχαίου κόσμου, ήρθε στο φως, οι αρχαιολόγοι αντίκρισαν με δέος τα απομεινάρια των αρχαίων οικοδομημάτων, όπως αυτά περιγράφονταν στις βιβλικές ιστορίες. Οι ιστορίες αυτές δεν ήταν πια απλά παραμύθια, αλλά πραγματικά γεγονότα, ιστορικά δεδομένα.

Έχοντας λοιπόν εξετάσει τόσα βαρύνοντα αρχαιολογικά στοιχεία που αποδεικνύουν την ιστορικότητα της *Παλαιάς Διαθήκης*, οδηγούμαστε αναπόφευκτα στο ερώτημα: πώς θα μπορούσε η πρώτη πρώτη σελίδα, η βιτρίνα της Βίβλου, να πηγαίνει κόντρα σε αυτό το κλίμα; Υπάρχει άραγε περίπτωση τέτοιας ασυνέπειας; Όταν η αλήθεια που έχουμε ανακαλύψει σε τόσα άλλα σημεία της *Παλαιάς Διαθήκης* είναι καθησυχαστική και δείχνει ότι μια πίστη στον Θεό έχει νόημα, όταν έχει εξακριβωθεί ότι τόσοι τόποι και λαοί πράγματι υπήρξαν, τότε γιατί να μη βασίζεται στην πραγματικότητα ολόκληρη η *Παλαιά Διαθήκη*, συμπεριλαμβανομένων των περιγραφόμενων έργων του Θεού; Αυτός ο συλλογισμός μάς οδηγεί με τη σειρά του στο συμπέρασμα ότι εκείνοι οι αρχαίοι συγγραφείς πρέπει να ήταν αφοσιωμένοι στην καταγραφή της απόλυτης αλήθειας. Θα ήταν εντελώς έξω από τη φύση του εγχειρήματός τους να το εγκαινιάσουν με μια καθαρή μυθοπλασία. Μετά από όλα αυτά, μπορούμε λογικά να υποθέσουμε ότι η αφήγηση της Δημιουργίας στην *Γένεσιν* αποκλείεται να αποτελείται από τις ασυναρτησίες που μας δίνει μια κυριολεκτική ερμηνεία των λέξεών της, σωστά;

Εδώ μπορεί να αποδειχθεί η χρησιμότητα της επιστήμης. Μπορεί άραγε μια αντιπαραβολή της ιστορίας της *Γενέσεως* με τα δεδομένα της σύγχρονης επιστήμης να στηρίζει την υπόθεσή μας ότι η *Παλαιά Διαθήκη* περιγράφει πραγματικά γεγονότα; Ας ρίξουμε μια ματιά στην πρώτη σελίδα, ξεκινώντας με την περίφημη πρώτη εντολή του Θεού «γενηθήτω φῶς».

Οι τελευταίες ανακαλύψεις της σύγχρονης επιστήμης αποδεικνύουν άραγε ότι το βιβλίο της Γενέσεως είναι αληθινό;

Η Βίβλος, σε μία μόνο σελίδα, περιγράφει τη δημιουργία του σύμπαντος, της Γης, του ουρανού, της θάλασσας και της ζωής στον πλανήτη μας. Μια πιο προσεκτική ανάγνωση αποκαλύπτει ότι τα γεγονότα δεν αναφέρονται με μια λογική σειρά. Το φως αναφέρεται δύο φορές: «γενηθήτω φῶς» και «γενηθήτωσαν φωστῆρες... τοῦ διαχωρίζειν ἀνὰ μέσον τῆς ἡμέρας καὶ ἀνὰ μέσον τῆς νυκτός». Οι φάλαινες εμφανίζονται πριν από τα πουλιά και η βλάστηση αφού έγινε φως αλλά προτού διαχωριστεί η ημέρα από τη νύχτα.

Στο **ΑΙΝΙΓΜΑ ΤΗΣ ΓΕΝΕΣΕΩΣ**, ο Άντριου Πάρκερ ισχυρίζεται ότι ο λόγος που τα γεγονότα παρουσιάζονται με περίεργη σειρά είναι επειδή αντικατοπτρίζουν ακριβώς τη σειρά όπως την καταλαβαίνουμε εμείς. Οι πιο πρόσφατες αναλύσεις των πετρωμάτων της Γης και η σύγκριση μεταξύ απολιθωμάτων και ζώων που απαντάμε σήμερα συμβάλλουν στην κατανόηση της ιστορίας της Γης. Συγκρίνοντας τα επιστημονικά δεδομένα με τις λέξεις και φράσεις της Γενέσεως 1-11, οι παραλληλισμοί είναι ξεκάθαροι. Τα συμπεράσματα στα οποία καταλήγει ο συγγραφέας θα φέρουν την επανάσταση στο διάλογο μεταξύ επιστήμης και θρησκείας και θα θέσουν ένα εύλογο ερώτημα: σ' έναν κόσμο όπου κυριαρχεί η επιστήμη υπάρχει θέση για τον Θεό;

Εκδόσεις **Θυραός**

ΤΑΤΟΪΟΥ 121, 144 52 ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΤΗΛ.: 210 28 04 800 • FAX: 210 28 19 550
www.psichogios.gr • e-mail: info@psichogios.gr

ISBN 978-960-453-762-4

9 789604 537624

ΚΩΔ. ΜΗΧΗΣΗΣ: 08165

ΔΙΑΒΑΖΩ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΓΙΑΤΙ ΚΑΘΕ ΒΙΒΛΙΟ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑ ΒΗΜΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΥΤΟΓΝΩΣΙΑ